

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

КОМАРОВА ТЕТЯНА ГЕННАДІВНА

УДК 321:004(477)

ТРАНСФОРМАЦІЇ ВЛАДИ В ІНФОРМАЦІЙНУ ЕПОХУ

23.00.01 – теорія та історія політичної науки

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора політичних наук

Харків – 2020

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Дослідження трансформацій влади в інформаційну епоху для сучасної політичної науки і практики має принциповий характер, що зумовлено глобальною кризою демократії, яка супроводжується поширенням її неліберальних практик та знеціненням джерельної сутності самого поняття демократії. Свідченням цього є те, що репрезентативна демократія перестала відповідати суто демократичним аксіологічним смислам, але за допомогою інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ) продовжує існувати як прикриття недемократичних практик.

Питання про те, яким чином відбувається порушення старих ієрархій та зрівнювання поля соціальної взаємодії, чи дійсно закінчилася епоха вертикальної політики на користь горизонтальних відкритих структур та правил гри, про перспективи формування нових політичних спільнот, про нові форми політичної взаємодії та пошук моделей ефективного інжинірингу для політичної науки та практики становлять важливі складові інтересу.

Увагу політологів привертає проблематика альтернативності трансформацій політичних режимів в інформаційну епоху, дилема демократичних та недемократичних механізмів влади. З одного боку, поява новітніх ІКТ, формування глобального інформаційного простору становлять потужну демократизаційну силу, з іншого – несуть нові загрози та виклики, які мають підґрунтя у нових обрисах проблеми розуміння свободи, у протиріччях між позитивною та негативною її іпостасями, у зіткненні раціонального та ірраціонального у політичному просторі, у наслідках конструювання політичної реальності за допомогою ІКТ та віртуалізації політичних процесів. Політична практика показує, що сучасні технології у поєднанні з політтехнологіями, у тому числі конструювання аксіологічних смислів, можуть нести як позитивний, стабілізуючий вплив на політичну систему, гармонізацію суспільних відносин, так і негативний, що пов'язаний із виведенням політичної системи зі стану динамічної рівноваги, кризою цінностей, створенням умов для соціально-політичної катастрофи, або, навіть, політичної деструкції. Український контекст диктує необхідність подолання перманентно нестабільного стану політичної системи, неопатримоніальних та кланово-олігархічних рис політичного режиму, загрози популізму та електорального авторитаризму, підсилення використанням новітніх ІКТ. Отже, необхідність ґрунтовного дослідження проблеми трансформацій влади в інформаційну епоху зумовлюється як станом сучасних трансформацій у політико-владній сфері, так і необхідністю подальшого науково-теоретичного осмислення цієї проблематики.

Проблеми трансформацій влади в інформаційну епоху досліджуються у світі і в Україні. Роботи Р. Арона, З. Баумана, У. Бека, Ж. Бодрійяра, П. Бурдьє, М. Вебера, Л. Вінера, С. Гантінгтона, Г. Гейла, В. Дізарга, У. Еко, В. Іноземцева, Е. Канетті, М. Кастельса, К. Крауча, М. Крозьє, Ч. Ледбігера, А. Лейпхарта, Н. Лумана, С. Льюкса, М. Маклуена, Л. Мамфорда, М. Манна, Й. Масуди, К. Мей, Дж. Нейсбіта, О. Неклесса, Т. Парсонаса, М. Постера, Б. Рассела, Ж.-П. Сартра, Г. Стендинга, Е. Тоффлера, Т. Фрідмана, М. Фуко, Ф. Фукуями та інших зарубіжних учених, які повністю або частково присвячені владі, її трансформаціям, виходять на

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі політології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, Міністерство освіти і науки України.

- Науковий консультант** доктор політичних наук, професор
Фісун Олександр Анатолійович,
Харківський національний
університет імені В. Н. Каразіна,
завідувач кафедри політології.
- Офіційні опоненти:** доктор політичних наук, професор
Бабкіна Ольга Володимирівна,
Національний педагогічний
університет імені М. П. Драгоманова,
завідувач кафедри політології;
- доктор політичних наук, професор
Денисюк Світлана Георгіївна,
Вінницький національний технічний
університет, проректор з науково-педагогічної
роботи і соціальних комунікацій,
професор кафедри суспільно-політичних наук;
- доктор політичних наук, професор
Третяк Олексій Анатолійович,
Дніпровський національний
університет імені Олеся Гончара,
завідувач кафедри політології.

Захист відбудеться 29 грудня 2020 року о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.051.22 Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна за адресою: 61022, Харків, майдан Свободи, 6, ауд. 243.

З дисертацією можна ознайомитися в Центральній науковій бібліотеці Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.

Автореферат розіслано 27 листопада 2020 року

Учений секретар спеціалізованої вченої ради Вячеслав ЦЕЛУЙКО

розкриття політичних та політико-комунікативних змін, становлять необхідне для комплексного дослідження означеної теми теоретико-методологічне підґрунтя.

У вітчизняних політологічних студіях концептуальне обґрунтування питань політикотворення представлено в роботах Н. Гедікової, В. Горбатенка, І. Кресіної, О. Новакової, М. Нагорняка, І. Поліщука, О. Романюка, В. Рубанова, В. Смолянюка, та ін.

Політико-режимний вимір трансформацій влади розкрито в дослідженнях О. Бабкіної, Г. Зеленько, М. Кармазіної, А. Колодій, Л. Кочубей, Ю. Мащівського, С. Наумкіної, Л. Півневої, О. Стойко, О. Фісуна, М. Шаповаленко, В. Цвиха, Л. Ярової та ін.

Специфіка комунікативно-інформаційного вектора влади, а також соціокультурні та ціннісні аспекти її реалізації та легітимації є у фокусі наукового доробку О. Андрєєвої, Є. Бистрицького, В. Бушанського, О. Висоцького, О. Голюка, Г. Гордієнко, О. Дем'янчука, С. Денисюк, М. Обушного, Д. Петренка, О. Рафальського, А. Романюка, Л. Смоли, Н. Хоми, В. Шамраєвої та ін.

Низка питань, пов'язаних із проблематикою трансформацій влади в інформаційну епоху розкривається у науковому доробку С. Бульбенюк, О. Картунова, С. Круглашова, Г. Малкіної, О. Маруховського, О. Олещука, Т. Панченко, Г. Почепцова, М. Розумного, Н. Ротар, О. Третяка, О. Хижняка, А. Шуліки та ін.

Дисертація спрямована на дослідження трансформацій влади в інформаційну епоху. Проблеми розуміння інформаційної епохи, на перший погляд, є доволі розробленими, однак, по-перше, світ сьогодні демонструє високу швидкість змін, по-друге, виникає необхідність системного підходу до осягнення теоретико-методологічного досвіду саме у вимірі політичної площини. Стан наукової розробки теми вказує на те, що важливим вектором досліджень, на нашу думку, є розробка питання про політичну адаптацію в умовах трансформації влади в інформаційну епоху.

Дослідження наприкінці ХХ століття у цьому ракурсі були спрямовані на техніко-технологічні аспекти, економіку, певне зачарування досягненнями ІКТ (інформаційно-комунікативних технологій). Сьогодні є наявна потреба у подальшому розгортанні саме критичного погляду на соціополітичні та соціокультурні зміни, що відбуваються, у визначенні ризиків та викликів, розробці комплексного підходу до проблематики трансформацій влади в інформаційну епоху.

Застосування комунікативного виміру розуміння влади, з одного боку, дозволяє ґрунтовніше виявити специфіку її трансформацій в інформаційну епоху, з іншого – розширити методологічні можливості політичної науки, подолати певне домінування інституціонального, структурно-функціонального, реляціоністського підходів. Комунікативний вимір влади у силу своєї специфіки дозволяє сполучати евристичні можливості різних підходів, що доцільно за умов підвищеної соціальної динаміки інформаційної епохи.

Отже, актуальність проблем, що постають перед сучасним суспільством у зв'язку із новими трендами розвитку, необхідність переосмислити феномен політичної адаптації в умовах викликів інформаційної епохи, зумовили вибір теми та дослідницької стратегії дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, темами, планами. Дисертаційну роботу виконано в межах науково-дослідницької теми кафедри політології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна «Реформування політичної системи України у глобальній та порівняльній перспективі» (№ 0119U102298).

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає в тому, щоб розкрити базові складові трансформацій влади в інформаційну епоху та застосувати їх щодо системної розробки концептуальних аспектів моделі політико-владної адаптації в Україні відповідно до умов сучасних викликів. Для її досягнення було поставлено ряд дослідницьких завдань:

- узагальнити теоретико-методологічні доробки стосовно аналізу трансформацій влади в інформаційну епоху;
- уточнити методологію аналізу інформаційної епохи, визначити різні підходи до розуміння цього етапу розвитку людства, еволюцію поглядів стосовно цієї проблематики, обґрунтувати пріоритети розвитку сьогодення;
- визначити специфіку політико-владного розвитку у нових умовах;
- розробити власні принципи моделі аналізу політико-владних трансформацій в інформаційну епоху на основі емпіричної експлікації в українському контексті;
- обґрунтувати рекомендації з формування і розвитку засад моделі політико-владної адаптації відповідно до умов входження України до інформаційного етапу розвитку людства;
- дослідити практику і протиріччя функціонування політико-владної сфери в Україні, визначити дисфункції цього процесу стосовно умов адаптації до вимог інформаційної епохи;
- розробити типологію моделей входження суспільств до інформаційної епохи;
- визначити типи моделей політико-владної адаптації стосовно багатоваріантності умов входження суспільств до інформаційної епохи з урахуванням контексту трансформацій влади;
- обґрунтувати на засадах системного підходу значення факторів внутрішнього порядку для процесу засвоєння та ефективного використання надбань інформаційної епохи, здійснити аналіз цих факторів;
- дослідити методологічні аспекти формування нової моделі розвитку, яка б сприяла ефективному використанню нових технологій для загального добробуту народу України, для впровадження ціннісних смислів гуманістичного наповнення;
- визначити власне українські параметри демократичного розвитку під амбівалентним впливом викликів інформаційної епохи;
- обґрунтувати можливості створення спільного соціокультурного поля в українському суспільстві як запоруки успішної адаптації до викликів інформаційної епохи.

Об'єктом дисертаційного дослідження є влада в інформаційну епоху.

Предметом дисертаційного дослідження виступають трансформації влади в інформаційну епоху у політико-комунікативному контексті.

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною основою дослідження є комплекс загальнонаукових та політологічних методів у сфері дослідження

проблем трансформацій влади в інформаційну епоху, досягнення світової та вітчизняної наукової думки в галузі досліджень інформаційної епохи, влади та питань політико-владної адаптації. Джерелами для наукових узагальнень були матеріали соціологічних досліджень, результати наукових розробок, у тому числі виконаних при безпосередній участі автора, статистичні дані, довідкові матеріали. У процесі вивчення закономірностей тенденцій процесів трансформацій влади в інформаційну епоху використано методи логічного, факторного аналізу, методи аналогій, структурування цілей та ін. Особливо слід визначити такі базові для дисертаційного дослідження підходи та методи, як:

1) системний аналіз – для визначення логіки трансформацій влади в інформаційну епоху, виявлення взаємозв'язків між різними факторами, що формують сучасну парадигму розвитку;

2) структурно-функціональний метод – для дослідження моделей входження суспільств до інформаційного етапу розвитку; структури політико-владної сфери, аналізу її внутрішньої організації та впливу на процес адаптації до сучасних викликів;

3) порівняльний аналіз – для дослідження змісту політико-владних трансформацій на різних етапах та в різних умовах входження до інформаційної якості суспільства;

4) інституційний аналіз – для вивчення політичних, державних, громадських інститутів в умовах необхідності адаптації до специфіки інформаційної епохи;

5) історико-генетичний метод – для розкриття сутності феномена трансформацій влади відносно нового етапу розвитку людства та формування його парадигмальних складових;

6) критико-діалектичний підхід до аналізу політичних процесів та явищ інформаційної епохи, протиріч та викликів, що спричиняють можливість криз та загострень у політико-владній сфері.

Авторським дослідницьким напрацюванням є систематизація даних та наукових доробків за темою дисертації.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим комплексним дослідженням базових складових трансформацій влади в інформаційну епоху із застосуванням їх щодо системної розробки концептуальних аспектів моделі політико-владної адаптації в Україні відповідно до умов сучасних викликів. У процесі дослідження були здобуті результати, новизна яких конкретизується у таких положеннях:

Уперше:

- запропоновано та обґрунтовано власну модель аналізу політико-владних складових в інформаційну епоху, зміст якої полягає у вирішенні дилеми між технологічними та аксіологічними складовими діяльності людини через людиновимірний підхід у векторі політичної адаптації як ефективної якості суспільної взаємодії;

- представлено системне осмислення викликів інформаційного етапу розвитку людства через аналіз влади як стрижня суспільних трансформацій у векторі формування умов політичної адаптації та її експлікації в українському контексті. Авторська позиція ґрунтується на тому, що розкриття взаємозв'язку техніко-

технологічних, соціополітичних, соціокультурних змін у процесі становлення інформаційної цивілізації надає змогу прогнозування ключових трендів розвитку. Визначення витоків і сутності інформаційної якості суспільства дозволяє перейти до аналізу викликів і протиріч сучасності;

- запропоновано принципи аналізу стану політико-владної сфери в умовах трансформацій на інформаційному етапі розвитку. Доведено, що влада в інформаційну епоху пріоритетно пов'язується зі здатністю створювати нові культурні коди, що згодом використовуються для конструювання нової, часто віртуальної, політичної реальності. На новому етапі влада залежить від когнітивно-комунікативних аксіологічних смислів та практик, які не лише йдуть за владою, а й самі формують її нові конфігурації. Доведено, що методологічний інструментарій комунікативного вимірювання влади дозволяє досліджувати трансформації влади в інформаційну епоху через багатофакторний підхід, тому що комунікативне поле суспільної взаємодії є аналітичним підґрунтям для одночасного виявлення структурно-функціональних, соціокультурних, аксіологічних, когнітивних особливостей експлікації влади;

- обґрунтовано основну дилему інформаційної епохи у контексті владних трансформацій – суперечлива взаємодія технології та аксіології діяльності. Уточнено, як працюють аксіологічні смисли політичної розваги, карнавалізації політичного простору: через утворення утопічного світу (впровадження глем-ідеалів), спрощення інтерпретації політичної реальності, перформанс-практики політиків та урядовців (за яких діалогу із владою не відбувається), новації в інформаційному просторі щодо подання матеріалу, розрізнені фрагменти інформації якого, лише дезорієнтують, підсилюють елемент гри, навіюють ілюзію можливостей конструювання власних аксіологічних конструкцій;

- розроблено типологічні моделі входження суспільства в інформаційну епоху у політико-владному контексті. Надано характеристики моделей політичної адаптації: демократичної, тоталітарної та конфліктної;

- розроблено пропозиції щодо формування адаптаційної моделі політико-владної стабільності з урахуванням як умов трансформацій інформаційної доби, так і властивостей українських реалій перехідного періоду. Акцентовано увагу на критеріях щодо оцінки можливостей подолання негативних тенденцій, а саме: індивідуальний досвід; стимулювання активності; укріплення раціональних настанов формування політичної позиції; зацікавленість влади в інформованому громадянині та у підвищенні його ролі як учасника політичного процесу; гармонійне співвіднесення потягу людства до високих технологій із завданнями впровадження аксіологічних смислів, що стануть на заваді підміні декартівського принципу «мислю, отже, існую» на «споживаю, отже, існую»;

- визначено основні стратегії політичної адаптації та їхні принципи як база для аналізу стану та протиріч процесу трансформацій влади в інформаційну епоху, уточнено типологію політичної адаптації стосовно умов визначеного етапу, виділено систему факторів, що сприяють політичній адаптації та проаналізовано їх концептуальні складові. Перша – це стратегія динамічної адаптації систем, їх здатні адекватно та ефективно реагувати на зміни-виклики. Друга – загальна – це стратегія статичної адаптації (або тотальної), яка передбачає збереження

незмінності існуючої структури, намагання консервації стану, заперечення будь-яких змін. Третя стратегія пов'язана із домінантою зовнішнього впливу на окремі системи, що неспроможні засвоювати ситуативно нові виклики. Це запозичена адаптація на умовах та принципах зовнішніх сил впливу.

- визначено методологічні параметри для оцінки стану трансформацій влади: революційність у межах збереження можливостей політичної адаптації, що дає змогу поєднувати потенціали модернізації та спадковості; деградація як імовірна відповідь на попит стабілізації та адаптації; невизначеність, «плинність» входження суспільства у стан крайньої непередбачуваності коливань, що значно підвищує загрози катастроф та сумісна із викликом для самого існування суспільства як цілісної політичної спільноти у межах певної моделі розвитку.

- сформульовано авторське розширене визначення політичного інжинірингу як системи технік і технологій управління, яка у тактичному й стратегічному планах спрямована на креативно-ефективне суспільне проектування та конструювання.

Уточнено та доповнено:

- питання методології аналізу політико-владних трансформацій із врахуванням специфіки умов інформаційної епохи. Визначено, що методологічні інтерпретації інформаційного етапу розвитку у векторі технократизму корелюються із ринковим (утилітарним) виміром розуміння сучасних змін, тоді як людиновимірний (гуманістичний) вектор передбачає важливість соціокультурних вимірів. Корисність ІКТ, знань та інформації як пріоритетних важелів нової епохи полягає не в управлінні поведінкою виробників і споживачів, а у задоволенні соціальних і культурних потреб;

- розуміння механізмів влади, її соціополітичних конфігурацій та форм, що впливають на формування добору та впровадження суспільно значущих смислів на сучасному етапі. На основі концептуальної моделі дуальності «hard power» – «soft power» уточнено процес трансформацій влади, за умов яких вона від нормативної регуляції, коли домінує норма, якій необхідно підкорятися, йде до спокуси. Традиційні вертикальні ієрархічні структури у політичній сфері змінюються на змішані, або горизонтальні моделі взаємодії, за яких відносини та стратегічна гра на замовлення, персоналізоване лідерство мають пріоритетне значення, як і кон'юнктурна унікальність кожної конфігурації цієї взаємодії, тобто у структурі влади домінує мережева геометрія;

- трактування функціональних та якісних складових сучасного розуміння трансформацій влади у векторі політичної адаптації як найважливішого аспекту у визначенні цілей демократичних перетворень та завдань інформаційного етапу розвитку. Влада як можливість вимагати відповідної поведінки міститься у мережах інформаційного обміну й маніпуляціях символами, які співвідносять сакральних акторів, інститути і культурні рухи за допомогою інтелектуальних підсилювачів. Логіка мережевої геометрії влади витискає значення сталих масових об'єднань, ідеологічну мобілізацію та партійний контроль;

- характеристики практики політико-владних трансформацій в Україні, розкрито їхні дисфункції та вплив на можливості створення умов для стабілізації на інформаційному етапі. Дисфункції інтерпретуються через такі фактори: висока динаміка інформаційно-комунікативних змін, девертикалізація та поліцентричність

організації суспільної взаємодії, зростання аксіологічної плюралності та невизначеності у площині правил гри, які виробляють різні спільноти, нарощування негативного потенціалу у середині аксіологічних смислів, що обирають спільноти в умовах зіткнення сил традиції та модернізації. Для сучасного українського суспільства важливим є саме аспект завершення трансформацій: досягнення політико-владною сферою сталого функціонування, коли основні характеристики вже склалися, і йдеться не про набуття певних якостей, а про їхнє збереження;

- розуміння категорії «політична адаптація», «стабільність» відносно трансформацій влади в інформаційну епоху. Набуття цих якісних характеристик передбачає, з одного боку, актуалізацію для країн внутрішніх сил та потенціалу для модернізаційного прориву, врахування соціальних, соціополітичних, соціокультурних факторів розвитку (які, за умов дисбалансу на користь інформаційно-технологічних факторів, потребують підвищеної уваги у політичному інжинірингу), з іншого боку, людство має осмислити шляхи гармонізації світового розвитку, трансформації влади в інформаційну епоху потребують подолання елітарних, вузько корпоративних механізмів на користь консенсусних. Проведений компаративний аналіз свідчить, що відставання суспільної свідомості та форми соціальної організації створюють умови для недемократичного та загрозового для людства використання досягнень інформаційно-технологічного характеру;

- визначення специфіки владних факторів, що сприятимуть політичній адаптації та стабілізації комунікативних складових та добору аксіологічних смислів у напрямку формування спільного соціокультурного поля в українському суспільстві як запоруки успішної відповіді на виклики інформаційної епохи. Політичний інжиніринг у цьому форматі, по-перше, передбачає саме врахування зворотного зв'язку від суспільства до влади; по-друге, формування інституційних механізмів розширення сфери громадянського суспільства; по-третє, спрямування тактичних заходів інжинірингу на забезпечення умов для ідентифікації особистістю та соціальними групами своїх інтересів як запоруки ефективного тиску на структуру прийняття політичних рішень; по-четверте, створення каналів для транспортування інтересів широких соціальних груп до політичної сфери; по-п'яте, необхідність поєднання політичних та економічних свобод для українського суспільства.

Набули подальшого розвитку:

- питання методології аналізу інформаційної епохи, визначено різні підходи до розуміння цього етапу розвитку та еволюцію поглядів стосовно нього, фокус дослідження зосереджений на аналітичних пріоритетах, що характеризуються полівекторністю, невизначеністю, нестабільністю. Обґрунтовано дуальну модель методології аналізу змін інформаційної епохи через визначення двох принципових напрямків: перший («лінійний») відшукує підтвердження парадигми прогресу, його неминучості; другий («полівекторний») – наголошує на необхідності критично-аналітичного підходу до розуміння інформаційної епохи, підкреслює поліваріантність змін;

- аргументи стосовно того, що технології можуть бути новими, як і форми діяльності у політико-владній сфері, а ціннісні пріоритети, смисли діяльності не лише не змінними, а, навіть, такими, що регресують, як відповідь на

неспроможність політико-владних систем давати адекватні відповіді на виклики інформаційної епохи;

- інтерпретація та систематизація факторів та умов нової якості життя людини в інформаційну епоху в контексті трансформацій влади;

- розуміння свободи, як важливого аксіологічного смислу інформаційної епохи. Врахування цього виміру дозволяє уточнити стратегії досягнення політичної адаптації: пріоритет індивідуалізації за рахунок позитивної свободи та будь-якого спільного, групового; стратегія поновлення диктату загального над будь-яким приватним; стратегія гармонізації індивідуального і колективного на засадах принципу соціального мутуалізму;

- з'ясування специфіки рівнів, форм і смислів ідентичностей в інформаційну епоху, принципів формування соціальних ієрархій та еліти, особливості «цифрового розриву» на міжіндивідуальному, соціальному та міжсуспільних рівнях;

- обґрунтування необхідності і факторів та способів формування суспільного синтезу у соціокультурній сфері, його концептуальні складові як важливий зміст влади у її політико-комунікаційному вимірі. Управління суспільством включає формулювання цілей і завдань, що стоять перед країною, певну рівновагу між інтересами громадян та цими стратегічними завданнями, гармонізацію суспільної взаємодії, консолідованої ефективної влади. Визначено, що стрижневий аксіологічний смисл демократії полягає у тому, що вона, як система суспільної взаємодії, дозволяє громадянам добиватися того, що можливо досягти лише спільними зусиллями, об'єднавшись задля загального блага. Для української моделі актуальним є подолання у площині добору аксіологічних смислів розпорощення розуміння демократії, конфліктів на підґрунті розходження ціннісних пріоритетів, формування засад загальнонаціонального порозуміння стосовно основних цілей та цінностей розвитку із врахуванням специфіки інформаційної епохи.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що вона містить матеріали і рекомендації з питань системного аналізу трансформацій влади в інформаційну епоху, феномена політичної адаптації з урахуванням новітніх тенденцій розвитку, що адресовані науковцям, спеціалістам з держуправління, політикам. Дисертація також містить матеріали щодо розкриття відповідних теоретичних тем навчальних курсів у галузях політичної науки, соціальної філософії та соціології. Її положення впроваджуються в освітньому процесі при розробці таких навчальних курсів: «Політологія», «Глобальні проблеми сучасності» «Інформаційні технології у державному управлінні» та «Порівняльні вимірювання стабільності політичних систем, держав та політичних режимів», згідно з навчальним планом кафедри політології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна та індивідуальним планом викладача.

Розробки дисертації можуть бути використані з метою вдосконалення програмних аспектів політичної стабілізації у напрямку адаптації до викликів інформаційної епохи, стимуляції стабілізаційних процесів в українському суспільстві. Вони орієнтовані на можливе впровадження в майбутніх виборчих компаніях, можуть бути враховані при визначенні політики реформування щодо інших сфер суспільного життя.

Особистий внесок здобувача полягає в тому, що представлені в дисертації наукові результати, отримані автором самостійно. Автору належить постановка завдань і розробка теоретичних та методологічних аспектів визначеної проблеми. Ідеї та положення, висновки розроблені автором на базі вивчення широкого й водночас репрезентативного кола оригінальних зарубіжних і вітчизняних джерел з окресленої проблематики. На ідеї та результати інших авторів є відповідні посилання.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційної роботи апробовані на кафедрі політології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, на кафедрі філософії Харківського національного університету радіоелектроніки у рамках їхньої методичної і методологічної роботи, на теоретично-практичних семінарах, при розробці концепції підручника з політології та дистанційного курсу з цієї дисципліни; на XVII Харківських політологічних читаннях «Проблеми формування електоральної культури населення» (Харків, 2005); на VI міжнародній міждисциплінарній науково-практичній конференції «Гуманізації та гармонізації управління» (Харків, 2005); на VI міжнародній міждисциплінарній науково-практичній конференції «Сучасні проблеми науки та освіти» (Харків, 2005); на науково-практичній конференції «Вища школа у XXI сторіччі: проблеми, перспективи» (Харків, 2009); на III Всеукраїнській науково-практичній конференції «Соціально-економічні трансформації в епоху глобалізації» (Полтава, 2009); на міжнародній науковій конференції «Сучасна україністика: наукові парадигми мови, історії, філософії» (Харків, 2010); на другій міжнародній науково-практичній конференції «Україна в системі сучасних цивілізацій: трансформація держави і громадянського суспільства» (Одеса, 2010); на XX міжнародній науково-практичній конференції «Інформаційні технології: наука, техніка, освіта, здоров'я» (Харків, 2012); на міжнародній науково-практичній конференції «Соціологія, політологія, філософія і історія: тенденції розвитку в сучасному мирі» (укр. «Соціологія, філософія і історія: тенденції розвитку в сучасному світі») (Новосибірськ, 2012); на круглому столі «Партійна система України після парламентських виборів: тенденції, трансформації» (Харків, 2012); на VII міжнародній науково-практичній конференції «Наука і соціальні проблеми суспільства» (Харків, 2013); на «XIII международной научно-практической конференции, посвященной проблемам общественных и гуманитарных наук» (укр. «XIII міжнародна науково-практична конференція, присвячена проблемам суспільних і гуманітарних наук») (Москва, 2013); на міжнародній науково-практичній конференції «Варіації модерну та модернізації: український соціум в контексті глобальних процесів» (Київ, 2013); на науковій конференції «Інститут Президента України в системі державної влади України» (Київ, 2014); на IV міжнародній науково-практичній конференції «Соціальні та політичні конфігурації модерну: політична влада в Україні та світі» (Київ, 2015); на VI міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток політичної науки: європейські практики та національні перспективи» (Чернівці, 2016); на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Проблеми формування громадянського суспільства в Україні» (Дніпро, 2018).

Публікації. Матеріали дисертації опубліковано в 49 наукових працях, серед яких: 1 – одноосібна монографія; 26 – публікацій у наукових фахових виданнях України, 3 з яких представлені у міжнародних наукометричних базах даних; 4 – наукові праці в зарубіжних спеціалізованих виданнях (з них 2 статті – у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз даних); 10 – публікації апробаційного характеру; 8 – наукових праць, які додатково відображають наукові результати дисертації (загальний обсяг 36,5 д.а.).

Структура та обсяг дисертації. Структура роботи. Мета й завдання дослідження визначили загальну логіку і структуру роботи. Дисертація містить вступ, чотири розділи, кожен з яких має по чотири підрозділи, висновки, список використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 464 сторінок, з них 383 сторінка основного тексту, список використаних джерел нараховує 413 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У «Вступі» обґрунтовано актуальність теми дослідження; визначено об'єкт і предмет дослідження, теоретико-методологічні засади і методи дослідження; розкрито наукову новизну й практичне значення одержаних результатів; надано відомості щодо апробації результатів дисертаційного дослідження, публікацій та структури роботи.

У Розділі 1. «Парадигмальні трансформації інформаційної епохи: політико-владний вектор» містить формулювання концептуально-методологічних засад дослідження трансформацій влади в інформаційну епоху. Розкрито зміст трансформаційних трендів, які визначають політико-владну специфіку розвитку на сучасному етапі, крізь призму концепції інформаційного суспільства. Визначено, що трансформації влади діалектично пов'язані з парадигмальними зрушеннями усєї соціальної системи. Здійснено комплексне дослідження викликів інформаційного етапу розвитку людства через аналіз влади як системоорганізуючого стрижня суспільних трансформацій, акцентовано увагу на особливостях вектора політичної адаптації як умови сталого розвитку. Влада у політичному контексті визначається як здатність продукувати та контролювати суспільно значущі аксіологічні смисли.

У підрозділі 1.1. «Теоретико-методологічні інтерпретації інформаційного етапу розвитку суспільства: політологічний аналіз» уточнено методологію аналізу інформаційної епохи, визначено різні підходи до розуміння цього етапу розвитку та еволюцію поглядів стосовно нього. Запропоновано авторську інтерпретацію сучасного визначення методологічних пріоритетів щодо дослідження трансформацій влади в інформаційну епоху, що акцентують увагу на полівекторності, невизначеності, нестабільності цієї сфери. Встановлено зв'язок цього стану політико-владної сфери з умовами перехідного стану, коли співіснують та стикаються фактори суспільного життя, що визначають сили традиції та модернізації, індустріального та постіндустріального, інформаційного етапів розвитку людства. Аргументовано доцільність міждисциплінарного підходу до розгляду теми дисертаційного дослідження, що дозволяє використовувати

евристичні можливості як політологічного, так і філософського аналізу, експлікації політико-владних складових через соціологічні та культурологічні виміри.

Доведено, що від розуміння особливостей змін, що відбуваються у структурі суспільних відносин, їх факторів, шляхів розв'язання проблем, що породжуються трансформаціями, залежить розробка моделей із урахуваннями національної специфіки процесу входження суспільства до світової спільноти. Це дозволить поєднувати позитивні тенденції включення до глобальних структур, які поширюються в інформаційну епоху, із збереженням національної ідентичності, що є важливим запобіжником розчинення у «глобальному селі» та здатністю опиратися маніпулятивному впливу.

Обґрунтовано дуальну модель методології аналізу змін інформаційної епохи через визначення двох принципових напрямків: перший («лінійний») відшукує підтвердження парадигми прогресу, його неминучості; другий («полівекторний») – наголошує на необхідності критично-аналітичного підходу до розуміння інформаційної епохи, підкреслює поліваріантність змін. Аналіз наукового доробку з обраної проблематики показав доцільність застосування такої моделі та можливість виокремлення певної еволюції у пріоритетах сприйняття інформаційної епохи як загалом, так і у політико-владному вимірі зокрема. Значення саме другого напрямку посилилось на межі ХХІ століття із наростанням глобальних викликів. Запропоновано авторський погляд на визначення концептуальних складових кожного вектора, що спрямовані на структурування реальності у межах певної світоглядної парадигми, впровадження визначених політичних практик. Для першого напрямку пріоритетний інтерес становить питання про стан, умови, шляхи набуття заздалегідь визначеної суспільної якості, для другого, саме постійний пошук стану нестійкої рівноваги (адаптації) під полівекторні вимоги, диверсифікація шляхів входження до інформаційної епохи є предметом наукового та науково-практичного інтересу. Встановлено, що ставлення до цих змін у політико-владній площині корелюється із мотиваційними настановами: визнанням необхідності адаптації до них, сприйняттям можливостей людини, як пасивного користувача, або, на відміну від цього підходу, акцентуванням на якостях творців і розподільовачів нових технологій, що є суб'єктами суспільної взаємодії та перетворень.

Евристичні можливості полівекторного підходу ґрунтуються на дослідженні співвідношення універсального та партикулярного, якості суспільного життя як у локальних, так і глобальних вимірах, на умовах, в яких розвивається конкретно означена спільнота. Авторський доробок показує, що для реалізації таких завдань особливого значення набувають аксіологічні смисли, які обирає суспільство. Методологічний вибір автора обґрунтований тим, що саме у контексті аксіологічних смислів з'являється простір для інтересу до проблеми особистості у сучасному світі. Для формування методології політичної науки другий вектор дозволяє враховувати парадигмальність змін, коли ієрархічні структур суспільства та панування на основі економічних інтересів витискається організацією, побудованою на добровільності та пріоритеті особистих прав.

У підрозділі 1.2. «Влада як суб'єкт та об'єкт парадигмальних трансформацій: пріоритетні параметри теоретико-методологічного аналізу»

кризь призму наукового доробку авторів, що досліджують інформаційний етап розвитку (З. Бауман, У. Бек, У. Еко, М. Кастельс, К. Льюкс, Е. Тоффлер, Т. Фрідман,) та концептуально осягають феномен влади (Р. Арон, П. Бурдьє, М. Вебер, М. Крозье, Н. Луман, М. Манн, Т. Парсонс, Б. Рассел, М. Фуко) розширено наукове розуміння влади, політична експлікація якої показує амбівалентність впливів із інформаційним середовищем: засобами обробки та передачі знань, каналами комунікації, інформаційними мережами. Виявлено, як революційний характер нової епохи зумовлює нові критерії формування суспільної ієрархії як на локальному, так і глобальному рівнях. Через застосування евристичних можливостей історичного та порівняльного методів доведено, що модель розподілу/отримання прибутку стає все більшою мірою залежною від моделі продукування/розподілу/отримання когнітивно-комунікативних можливостей.

Традиційні технології примусу або мімікують під потреби спокусливих форм отримання задоволення, або підміняються спокусою. Зазначено, що влада з реальної площини фізичного та економічного примусу більшою мірою лине до комунікативно-образного втілення, інакше кажучи, стає пріоритетно владою образів та комунікацій. Встановлено методологічні можливості такого вектора дослідження трансформацій влади через визначення боротьби за владу як боротьби суспільних культурних кодів та аксіологічних смислів.

Обґрунтовано можливість враховувати синергетичні настанови формування методологічного підґрунтя політичного аналізу феномена влади в інформаційну епоху. На це вказує визначена у дисертаційному дослідженні специфіка сучасного етапу розвитку: наявність інформаційного етапу суспільних трансформацій є наочною, однак як загальна перспектива цього процесу, так і його локальні втілення передбачають досить широку альтернативність вибору. Про це свідчить сама ситуація підвищеної невизначеності та, відповідно, ризику. Уточнено поняття невизначеності відносно трансформацій політико-владної сфери, згідно з яким у будь-який момент часу та у будь-якому просторовому континуумі існує висока вірогідність диверсифікації шляхів і моделей соціального життя.

Специфіку політико-владних трансформацій щодо умов інформаційної епохи дозволяє розкрити застосування мережевого аналізу та його експлікація у теорії політичних мереж. Влада набуває нових внутрішніх механізмів функціонування, що базуються на взаємодії центру (вузлу) та інших центрів (вузлів) локальних підсистем. Авторська інтерпретація цих трансформацій ґрунтується на тому, що аксіологічні смисли та напрацювання можливостей їх динамічної адаптації під нові виклики набувають особливого значення як у тактичному, так і у стратегічному вимірах. При аналізі політико-владної сфери слід враховувати те, що інформація стає доступною для масового споживання, пронизує всі сфери діяльності, сприяє прозорості соціального простору. Загальна програма дій формується із врахуванням достовірної інформації про вимоги та переваги кожної підсистеми суспільного цілого. Все це підвищує досконалість планування суспільних процесів. Водночас релевантність такої моделі взаємодії залежить від багатьох факторів, серед яких і добір аксіологічних смислів, динаміка сучасних змін підвищує можливість впровадження альтернативних моделей.

Політичні інститути перетворюються на агенції з укладання угод. Громадяни більшою мірою зацікавлені у тому, щоб запобігти шкоди від держави й голосують саме для цього, а не для того, щоб покласти на неї свої вимоги. Влада стає саме проявом певної конфігурації взаємодії культурних кодів, на яких ґрунтується світорозуміння та світоглядні настанови людей і інституцій, що ці люди утворюють. Влада як можливість вимагати відповідної поведінки, міститься у мережах інформаційного обміну й маніпуляційних символами, які співвідносять сакральних акторів, інститути і культурні рухи за допомогою інтелектуальних підсилювачів. Невловимість влади виявляється у тому, що не існує більше стабільних владних еліт, е еліти від влади, тобто еліти, які формуються під час свого короткого зазвичай строку перебування при владі, коли вони використовують переваги своєї привілейованої політичної позиції для закріплення отриманого доступу до матеріальних ресурсів і соціальних зв'язків. Логіка мережевої геометрії влади витискає значення сталих масових об'єднань, ідеологічну мобілізацію та партійний контроль.

У підрозділі 1.3. «Трансформації форм соціально-політичної взаємодії: технологія vs аксіологія» розкрито вплив глобальних перетворень інформаційної епохи на процес суттєвих змін та політичних процесів і рівень політичної культури громадян. Новітні комунікації впливають на форми та змістовні інтенції у взаємовідносинах громадян і влади, утворюються завдяки ним нові спільноти, все активніше виявляється процес віртуалізації політичних відносин. Визначено специфіку змін форм соціально-політичної взаємодії, що виявляється у підштовхуванні людей до таких дій, що не є традиційними для національних політичних систем, через що змінюється національна політична культура, до якої надходить інокультурний матеріал, піддається істотному впливу національна ідентичність. Зазначено, що у боротьбі за перерозподіл сил впливу у XXI столітті все більш дієвим стає навіть не зброя масового знищення, а володіння інструментами формування образів ідентичності, що традиційно визначалося історією, мовою, етнічною належністю, релігією тощо. Посилюється вплив на політичній сцені акторів, які пов'язані з транснаціональними тенденціями, національних і регіональних країн-лідерів. Формується так звана глобальна «співдружність», де індивіди мають можливість напряду спілкуватися з глобальними центрами економічної, політичної та культурно-інформаційної влади, обминаючи посередництво національних культур і урядів. Змінюється сама структура політично значущих інтересів і моделей політичної участі.

Акцентовано увагу на певні зрушення у системі сучасного інформаційного виробництва, обміну й розподілу, особливо зростання різниці між знаковою (семіотичною) й змістовною (семантичною) функціями образів, як наслідок – збільшення кількості образів і понять, що не відбивають культурну пам'ять, емпіричний досвід і є результатом інформаційного імпорту. Надано характеристику цих змін: сучасні комунікації сприяють порушенню звичайних зв'язків між повсякденністю й закріпленням у національній політичній культурі досвідом. Це відбувається в умовах прозорості політичних кордонів для інформаційних потоків. Водночас наголошено, що для соціально комфортного, здорового суспільства вельми важливим є саме чітка взаємодія знакових і змістовних образів в

інформаційному полі, достатньо стабільна система аксіологічних смислів, принципів взаємодії, що сприяють формуванню стійкої ідентичності громадян цієї країни.

Обґрунтовано стрижневу дилему інформаційної епохи, яка є принциповою для концептуальної архітектури авторського дослідження трансформацій влади – суперечливу взаємодію технології та аксіології діяльності. Виявлено багатовимірність методологічних параметрів дослідження цієї дилеми, а саме: технології можуть бути новими, як і форми діяльності у політико-владній сфері, а ціннісні пріоритети, смисли діяльності не лише незмінними, а, навіть, такими, що регресують, як відповідь на неспроможність політико-владних систем давати адекватні відповіді на виклики інформаційної епохи; індивіди, завдяки новітнім технологіям, отримують можливості для визволення від будь-якого домінування, примусу, особливо у ментальній сфері, однак, з іншого боку, навпаки, зацікавлені сили набувають важелів маніпулювання свідомістю, штучного конструювання та інкорпорації аксіологічних смислів; спільноти та окремі індивіди отримують можливість підключатися до процесів прийняття національних і навіть міжнародних рішень, здобувати різноманітну інформацію у системі он-лайн, думки індивідів інтерналізуються у режимі реального часу, виникає новий рівень політичного діалогу, однак поряд із цим, недостатність системи інформаційної безпеки особистості, спілкування, неконтрольований потік анонімної і не завжди достовірної інформації загалом дезорієнтують особистість, стають на заваді формуванню раціональної політичної орієнтації; інформаційно-комунікативні технології утворюють єдиний простір для політичного спілкування, але невідповідність можливостей громадян безлічі технологічних пропозицій інформаційного простору виступає, на наш погляд, обмежувальним чинником для впровадження повною мірою партисипаторних принципів політичної культури.

Віртуалізація політичного простору виявляється у переплетінні реальності із штучно сконструйованими у медійному просторі подіями, що підриває основи раціональної політичної орієнтації, породжує у людини елементи скепсису та іронії. Структуровані виклики вказаної дилеми: штучно конструюються реакції на політичні події, люди, не усвідомлюючи своїх справжніх інтересів, залучаються у кимось сконструйовані політичні акції; послаблення зацікавленості громадян у контактах із владою, спостерігається їхнє певне розчарування у багатьох аспектах публічного управління; висока динаміка та навантаження інформаційного простору робить проблеми недосяжними для осмислення зневіреними та пасивними громадянами – споживачами політичного продукту. Акцентовано увагу на критеріях, щодо оцінки можливостей подолання негативних тенденцій, а саме: індивідуальний досвід; стимулювання активності; укріплення раціональних настанов формування політичної позиції; зацікавленість влади в інформованому громадянстві, у підвищенні його ролі як учасника політичного процесу; гармонійне співвіднесення потягу людства до високих технологій, із завданнями впровадження аксіологічних смислів, що стануть на заваді підміні декартівського принципу «мислю, отже, існую» на «споживаю, отже, існую».

У підрозділі 1.4. «Виклики політичній стабільності в інформаційну епоху» проаналізовано виклики політичній стабільності в інформаційну епоху. Визначено,

що на інформаційному етапі розвитку людства «цифровий розрив» між рівнями розвитку та, відповідно, можливостями адаптації між різними суспільствами досягає критичного рівня, відставання загрожує виключенням з процесів розвитку. Певні сегменти у середині окремих суспільств можуть бути або залучені до процесів розвитку або виключені з них. Причому процеси консервації стану виключених суспільств корегуються із збереженням мінімуму адаптивних здібностей. Регрес як варіація адаптації та спрощення виявляються у такому разі найбільш сприятливою можливістю збереження соціальності взагалі. Сучасний світ, на жаль, демонструє багато прикладів деградації та дезінтеграції суспільств, які не змогли протидіяти потужному новому тренду світового розвитку. Наростає нове соціальне протиріччя. З одного боку, громадяни, які домоглися високого рівня добробуту, зосереджуються на власному внутрішньому духовному й інтелектуальному зростанні. З іншого – їм протистоїть частина населення, зайнята в основному в галузях масового виробництва, що не вимагають творчих здібностей.

Реальною загрозою сучасній демократії під час переходу до інформаційного суспільства є істотний дисбаланс у співвідношенні різних видів влади на користь інформаційної влади, формування на цьому тлі монополізації ресурсів влади – медіакратії. Відбувається симуляція комунікацій завдяки поєднанню ІКТ та стратегій інститутів влади. Один колаж накладається на інший, і виходить гібрид, який може існувати самостійно.

Системоутворювальна ідея демократії все сильніше витісняється вимогою забезпечення прав меншин через диференційоване ставлення до специфічних особливостей тих або інших соціальних груп. Однак повага прав меншин може вступати у суперечність з фундаментальним принципом демократії, згідно з якими правила єдині для всіх громадян. Процедурна демократія не перешкоджає впровадженню нового типу інформаційного панування. Вона дозволяє формально легітимізувати соціальне й політичне панування за допомогою народного волевиявлення. Зазначено, що суверенна одиниця – логічна основа держави та демократії. Розмивання меж суверенності призводить до невизначеності в процедурі делегування волі народу.

Відмінність сучасної (інформаційної) ситуації впливу полягає в тому, що він одночасно може здійснюватися і на всю масу, і на окремого індивіда особисто. Підкреслено, що вплив натовпу, як учасника політичної комунікації, сам по собі не означає переваги ні як демонстрація сили, ні як легалізація влади. Діюча модель представницької демократії зазнає серйозних змін: соціальне структурування, що передається партіями через вибори до органів влади; якісно змінюється зміст роботи інститутів представництва і ставлення до них громадян; соціально-економічне та ідейно-класове представництво витісняється, поступово трансформується в персонально-емоційне, регіональне і соціально-політичне і поки що не винайдені інститути, відповідні цій новій реальності.

У Розділі 2. «Поліваріантність моделей входження в інформаційну епоху: політико-адаптаційний вектор трансформації влади» розроблено типологічні моделі входження суспільства в інформаційну епоху у політико-владному контексті, виділено систему факторів, що сприяють політичній адаптації та проаналізовано їх

концептуальні складові, що може виступати як база для аналізу стану та протиріч процесу трансформацій влади в інформаційну епоху.

У підрозділі 2.1. «Глобальні тенденції та національні моделі політичного розвитку суспільства в інформаційну епоху» ґрунтуючись на аналізі провідних концепцій інформаційного суспільства, постіндустріальної глобалістики, здійснено компаративне дослідження глобальних тенденцій та національних моделей політичного розвитку. Автор дослідження структурує основні фактори глобального характеру, що впливають на трансформації влади, а саме: інформаційно-комунікативні мережі – глобальна інформаційна інфраструктура, до якої приєднуються локальні (державні й недержавні) структури, поширення єдиного інформаційного простору без кордонів на весь світ; зростання прозорості національних кордонів та значення наднаціональних утворень та організацій типу ООН, НАТО, ОБСЄ; ізольовані раніше суспільства залучаються в орбіту створення єдиної соціальної суперсистеми; ключовими стають сфери виробництва знань і послуг, традиційна матеріально-грошова форма власності поступається інтелектуальній формі, відповідно вносяться корективи у розуміння капіталу – все більш впливовим стає так званий інтелектуальний капітал; інтелектуальні ресурси влади (інформаційно-комунікативні, когнітивні, аксіологічно-сміслові) мають якісно нові ознаки – невичерпаність, збереження при передаванні власності на них, наявність здібностей для володіння ними, що передбачають творчість, інтелектуальний потенціал, освіту; збільшення техніко-технологічного розмаїття у житті пересічних громадян будь-якого суспільства, за умов збереження і навіть посилення соціальної нерівності, супроводжується паралельно вдосконаленням технологічного озброєнням правлячої еліти для консервації такого стану речей.

Політологічний аналіз характеристик різних моделей розвитку, здійснений на методологічному підґрунті розподілу на моделі Силіконової долини (американська модель), сингапурську, фінську (М. Кастельс), американську та західноєвропейську (В. Іноземцев), Нову Північ та Новий Південь (О. Неклеса), дозволив дійти висновку щодо дилеми глобального та національного (локального) в інформаційну епоху. По-перше, інформаційна епоха породжує поліваріантність розвитку, по-друге, глобальна ієрархія базується на перерозподілі сукупного світового доходу залежно від пріоритетного виду господарської діяльності, виражається у політичному аспекті міжнародних відносин; національно-державна модель все більше зазнає впливу регіоналізму та групових коаліцій (пріоритетного значення набувають впливові міжнародні організації, транснаціональні структури та їхні коаліції, країни-системи, співтовариства-інтегрії); державний суверенітет піддається експансії ззовні, що виявляється у гіпервпливі розвинутих країн, поширенні суверенітету зон національних інтересів та регіональної безпеки, втраті для країн, залежних фінансово та технологічно, значної здібності бути суб'єктами дій.

У підрозділі 2.2. «Демократична модель політичної адаптації: ризики інформаційної епохи vs суспільна синергія» визначено та досліджено демократичну модель входження суспільства в інформаційну епоху у політико-владному контексті. Через аналіз основних ідей наукової рефлексії демократичного тренду, концепції інформаційної держави благоденства (М. Кастельса, П. Хіманена) комп'ютопії (Й. Масуди), постдемократії (К. Крауча) надано інтерпретацію її

функціональних та якісних характеристик. Стосовно нашого предмету дослідження демократії саме права та свободи людини є кінцевою формою та одночасно першозасадою демократії як моделі суспільного устрою.

Кризові явища пов'язані з вихолощенням сутності через розпорошення та амбівалентність використання поняття. Криза сприйняття демократії в інформаційну епоху віддзеркалює загальний конфлікт між аксіологією діяльності та технологією, що з особливою силою є наявною саме на певному етапі людства. У розумінні поняття «демократія», як ми бачимо сьогодні, превалюють саме риси, що пов'язані з технологією впровадження демократії із забезпеченням інституціонального підґрунтя, тобто відповідної організації. Інституціонально-технологічні аспекти починають переважати над джерельною аксіологічною сутністю демократії в її розумінні. Для ефективності управління потрібна не формальна, а змістовна демократія, що передбачає не перелік тих чи інших засобів у різних ситуаціях (зокрема, за різного ступеня розвитку суспільства), а досягнення результату: забезпечення максимально повного врахування керівною системою інтересів і думок, які існують у керованій структурі. В іншому випадку заперечується культуротворчий зміст демократії. Авторська позиція полягає в тому, що демократичний концепт у своєму аксіологічному смислі є важливішою складовою гуманізації процесів становлення нової епохи. При цьому важливо уникати у політичному інжинірингу надмірної індивідуалізації соціального простору задля запобігання новій варваризації та атомістичного розривання суспільно-інтегративних ідентифікацій. Стрижень демократичної моделі політичної адаптації становить підсилення контролю з боку керованих над керівниками та перспектив формування сутнісно-демократичного культурно-ціннісного простору інституцій управління та суспільства. Саме у цьому полягає відмінність демократичного змісту управління суспільними справами від недемократичного.

У підрозділі 2.3. «Тоталітарна модель політичної адаптації: типологічні характеристики, класичний інституційний вектор та виклики в інформаційну епоху» на підґрунті наукового доробку дослідження теорії тоталітаризму, із використанням евристичного потенціалу компаративного аналізу розроблено специфіку тоталітарної моделі політичної адаптації. Модернізація, особливо у форсованій формі, призводить до різкого розмивання традиційних самовідтворюваних соціальних структур, до ерозії традиційних цінностей. Соціально активізується «масова людина» й реальним виявом емансипації стає деспотизм мас. Ці «вхідні» особливості класичної моделі, як і якісний її принцип можуть застосовуватись в політологічному аналізі процесів інформаційної епохи.

Привабливість тоталітарних проєктів, як правило, зростає у період гострих соціально-економічних криз. Інформаційна епоха, швидкісна динаміка трансформацій додають нових викликів стабільності. Надано інтерпретацію прекарності (Г. Стендинг), як можливого підґрунтя для впровадження системи соціального виключення та кореляції із маргіналізацією і люмпенізацією, каталізатора пошуку втомленими масами прихистку й безпеки в тоталітаризмові.

Однак визначено, що необхідно враховувати загальні методологічні засади дослідження трансформацій влади на новому етапі розвитку. Такий підхід дозволив визначити такі параметри сучасної тоталітарної моделі політичної адаптації: нові

прояви тоталітарного феномена виявляють досить високу ступінь можливостей для трансформацій та адаптації; ІКТ та комунікативне втілення влади сприяють реалізації тоталітарного стрижня, що є у намаганнях змінити інтереси та ціннісні настанови людини, зазіхнути на саму її природу; тоталітарні потенції криються не тільки у суспільствах, які понад усе ставлять комфорт і соціальну стабільність, а й у глобалістських міжнародних тенденціях на впровадження універсалізму в межах усього світу; велику загрозу становить розрив між розвитком сучасних технологій і ще багато в чому консервативним змістом суспільств, які опинилися у полі їхніх дій; сучасна ситуація свідчить про кризу самої держави, її ідеї, про зникання політики в її загальноприйнятому розумінні як системи відносин між соціальними групами, партіями, іншими суб'єктами із приводу влади; складаються сприятливі умови на підґрунті системної маніпуляції аксіологічними смислами для тотального відчуження мас (і окремих індивідів) від політики; тяжіння влади до сакральних практик апеляції до ціннісних пріоритетів всупереч настановам раціональної ефективності; зсув влади у площину «м'якої» сили удругорядное питання про сталість та визначеність суб'єкта тоталітарного впливу.

Здійснено диференціацію поняттєвого змісту «тотальності» та «тоталітарності». Тотальність традиційних суспільств, набуває своє «alter-ego» у тоталітарності політичних режимів, тоталітарність реалізується як боротьба системного політико-державного примусу із людиною, яка усвідомила своє «Я», саморефлексує через погляд на себе з боку як на іншого. Тоталітаризм, таким чином, видається нам зворотним («темним») боком природного потягу людства до свободи.

У підрозділі 2.4. «Конфліктна модель політичної адаптації: суперечливість смислових пріоритетів в українських умовах» поряд із демократичною та тоталітарною моделями політичної адаптації в інформаційну епоху розроблено конфліктну модель, яка характеризується високим ступенем суперечності смислових пріоритетів. Наочним проявом такої моделі є процес трансформації влади в Україні. Злам колишньої суспільної системи, що ґрунтувалася на тоталітарному розумінні політичної адаптації, супроводжувався запровадженням ліберальних цінностей у розбудову нової держави, однак при цьому більш глибокі політико-культурні пласти не зазнали значних змін, що зрештою призвело до розчарування та соціальної фрустрації української громадськості. Це створило ситуацію у політико-владній сфері ціннісного вакууму та актуалізувало проблему пошуку нових ціннісних смислів.

Запропоновано функціонально-якісні характеристики конфліктної моделі політичної адаптації. Визначено, що вона тотожна модернізації як процесові створення нової якості, здатної бути стабільною. Ця модель характеризується високим ступенем залежності від коливань політичної кон'юнктури, у тому числі зовнішньої, схильністю до загрози виникнення крайніх форм дестабілізації. Зміст моделі визначається тим, що стабільність, як мету процесу політичної адаптації, можна ідентифікувати у співвіднесенні з відсутністю крайніх форм дестабілізації, з поступовим формуванням адаптивних якостей політико-владної сфери в цілому та політичного режиму зокрема, й становленням факторів, які перешкоджають деструктивному розростанню дисфункціональних явищ. Акцентовано увагу на

необхідності враховувати поліваріантність моделей входження в інформаційну епоху та своєчасність реагування на виклики щодо політико-владної сфери.

Зокрема, визначено, що влада, у своєму політико-управлінському вимірі, за умов конфліктної моделі, в інформаційну епоху може не наблизитися, а навпаки, все більше віддалятися від громадян. Безпринципні політичні ігри еліт, еkleктично-мозаїчний інжиніринг як у формуванні самих еліт, так і у їхніх діях, знецінюють ідею політики і, що найзагрозливіше – аксіологічні смисли та практику впровадження демократії.

У Розділі 3. «Комунікативні практики та політика в умовах зміни соціально-інституціональної моделі розвитку» проаналізовано фактори та умови нової якості життя людини в інформаційну епоху у контексті трансформацій влади, систематизовано основні аксіологічні смисли, які за розробленою методологічною інтерпретацією є стратегічними для реалізації принципів політичної адаптації.

У підрозділі 3.1. «Свобода індивіда в інформаційну епоху: дилеми в суспільствах, що трансформуються» уточнено змістовні складові пріоритетного аксіологічного смислу інформаційної епохи – свободи. На підґрунті аналізу існуючого наукового доробку у цьому векторі (ідеї Платона, Аристотеля, Ф. Бекона, Т. Гоббса, Ш.-Л. Монтеск'є, Т. Джефферсона, І. Берліна, Г. Сковороди, Б. Констана, Е. Канетті, Ж.-П. Сартра, Ж. Бодрійяра, Р. Арона, М. Маклуена, М. Постера, Л. Мамфорда, Л. Вінера, В. Дізарта, Дж. Нейсбіта, Ч. Ледбітера, К. Мея, Т. Фрідмана) запропоновано розглядати питання трансформації влади через такі методологічні позиції: свобода і культура мають єдиний стрижень визначення – творчість, що взаємопов'язує ці феномени; в епоху знань і інформації саме повернення до розуміння людини як творчої істоти, а не як стандартизованого додатку до технічних засобів може зіграти вирішальну роль у наслідках знакових змагань між аксіологією та технологією діяльності людини; нові технології створюють умови для амбівалентності існування людини у світі: з одного боку, стимулюють можливості для приватності та індивідуалізації, з іншого – постійно її заперечують; суперечності між позитивною і негативною свободами являють собою конкуренцію технік соціальної взаємодії: авторитарної та демократичної, які відповідають вертикальному та горизонтальному вимірам влади. Нові технології створюють умови для політичної індивідуалізації інтересів, зростання ролі особистого вибору. Визначено, що на цих засадах підсилюються тенденції децентралізації та регіоналізації. Їхній зміст полягає у тому, що старі стратегії розвитку, засновані на задоволенні інтересів влади (певних її центрів) поступаються новими, що зорієнтовані у першу чергу на задоволення інтересів громадян, індивідуальні зусилля взаємодії яких інтенсивно утворюють нові осередки влади, локально дифузного кшталту, втілення утопічної ідеї самоврядування набуває в інформаційну епоху визначального характеру. Однак наголошується на тому, що практична реалізація цих настанов багато в чому залежить саме від ціннісного наповнення розуміння свободи. На цьому побудовано визначення стратегій досягнення політичної адаптації: пріоритет індивідуалізації за рахунок позитивної свободи та будь-якого спільного групового; стратегія поновлення диктату загального над будь-яким приватним; стратегія гармонізації індивідуального і колективного на засадах принципу соціального мутуалізму.

Трансформації влади пов'язані із розширенням можливостей громадян у доступі до інформації, яка раніше була відкрита лише урядовим структурам, завдяки новим ІКТ, люди отримують можливості самі вирішувати питання без регулятивного втручання держави, більша частина зацікавлених людей може приєднуватись до вирішення тих чи інших питань, тому що інтернет не лише пов'язує багатьох без часових і просторових обмежень, а й значно скорочує фінансові та матеріальні витрати на поєднання спільних зусиль та організаційні потреби; змінюється зміст володіння з мети отримання прибутку на отримання визнання, індивідуального творчого внеску у суспільні проекти, тобто своєрідний соціальний мутуалізм. На підґрунті цієї аналітичної схеми запропоновано визначити стратегію політичної адаптації в інформаційну епоху через принцип соціального мутуалізму, уточнено зміст категорії соціальний мутуалізм у контексті дослідження, структуровано складові соціального інжинірингу у цьому напрямку.

У підрозділі 3.2. «Інтелектуальний потенціал суспільства як фактор забезпечення трансформаційних процесів» розглянуто важливий чинник трансформацій влади в інформаційну епоху, який визначається впливом інтелектуального потенціалу людей, які мають високі якості та здібності для реалізації інформаційно-комунікативної природи влади та вироблення і поширення певних аксіологічних смислів. Під впливом ІКТ зростає впевненість у могутності інтелекту, поширюється латентне сприйняття превалювання «чистого» інтелектуального виробництва над виробленням духовних благ і усвідомленням духовних цінностей, накопичених людством. Інтелект та його здобутки мають тенденцію до набуття суто економічних та особисто-утилітарних вимірів важливості. Індивідуалізація нового інформаційного суспільства сприятиме тому, що вибір тієї, чи іншої спільноти ґрунтуватиметься на її здатності задовольняти особисті інтереси. Викликом є те, що інтелектуальні надбання та інтелектуали все більш опиняються у колі обертів таких факторів, як приватний дохід, задоволення, гонитва за рейтингами, боротьба за звання кращого розважальника, завоювання статусу «володаря думок». Прояви цих характеристик у політичній сфері визначаються значним впливом на стан суспільних справ. Політика набуває надзвичайної персоніфікації, яка, однак, в умовах якості політики-скандалу, є дуже нестійкою. Для політико-владної сфери висока спроможність до вироблення та впровадження інтелектуальних стратегій, що поєднують новаторство та творчість, мінімізують «ефект комерціалізації творчості», має велике значення.

У підрозділі 3.3. «Трансформації у сферах власності, робочої сили та посилення впливу інформаційного капіталу: загальні моделі та українська специфіка» зазначено, що для дослідження трансформацій влади важливим є визначення специфіки змін соціально-економічного характеру. Це актуалізується тим, що відмінності між рівнями суспільного розвитку у цьому вимірі дуже значні, необхідне співвіднесення перетворювальних процесів з досвідом національної традиції. Надано характеристику сучасних тенденцій у соціально-економічній сфері, які впливають на трансформації влади: більшість тих, хто працює, зосереджується у сфері виробництва, зберігання, переробки реалізації інформації та знань, прогрес суспільства перестає залежати від певних успіхів експериментальної науки; на перший план виходить продукування теоретичного знання, що стає головним

джерелом технологічних нововведень; у соціально-економічному плані модернізаційні процеси виявляються у переході від пріоритетного виробництва товарів до виробництва переважно послуг; формуються засади домінування професійного та технічного класу над традиційним пролетаріатом; посилюється тенденція до розростання прекаріату, який нестабільністю та невизначеністю свого стану неминуче симетрично впливатиме на полікотворні процеси; інформаційний сектор стає доміантним у загальному обсязі ВВП; інформація, знання, кваліфікація стають головними чинниками влади та управління, сукупність яких здатна прискорити інноваційний рух і технологічний розвиток економічної бази суспільства. Українська специфіка відзначається, насамперед, різноспрямованістю змін, високим рівнем їхньої динаміки, що супроводжуються різкою поляризацією в соціальній сфері при зuboжінні значної маси населення, що ускладнює можливості реагування політичної системи на імпульси, які надходять до неї.

У підрозділі 3.4. «Політичні спільноти в комунікативному полі політики: виклики мережевого суспільства» розкрито наслідки процесу інтенсифікації комунікативних процесів через використання комп'ютерних технологій, а саме: сприяння утворенню нових каналів впливу на всі сфери суспільного життя, особливо політичну. Наголошено, що політика в силу своєї природи більшою мірою, ніж інші види суспільної діяльності, потребує спеціальних засобів інформаційного обміну, встановлення й підтримання постійних зв'язків між її суб'єктами. Аналіз політико-владних трансформацій інформаційної епохи надає аргументів на користь підходу до розгляду історії людства як процесу пошуку нових і більш ефективних способів комунікації. Комунікаційні винаходи спричинили справжню революцію у політиці, практично уможливили реалізацію багатьох демократичних і тоталітарних ідей, які раніше уявлялися утопічними, значно змінили способи легітимації та реалізації влади, структуру її ресурсів.

Розвиток ІКТ та пов'язані із ним процеси глобалізації змушують переглядати традиційні принципи суверенітету, оскільки змінюються сталі уявлення про різницю між внутрішньою і зовнішньою, державною і міжнародною, територіальною і не територіальною політикою. Національні держави залишаються самостійними діючими одиницями, але їм протистоїть величезна кількість міжнародних владних інститутів і структур, які діють незалежно від відстані. В глобальній політиці беруть участь недержавні учасники, субнаціональні актори й національні групи тиску, пов'язані, перш за все, з медіаресурсами, економікою. В умовах глобалізації традиційним і навіть модерним суспільствам, тим більш «постнедомодерним» (О. Мамалуй), стає щоразу важче зберігати свою національну ідентичність, протистояти уніфікації. Зазначено, що за таких умов проблема національної ідентичності, національних інтересів держави та національної ідеї, об'єднувальної державної концепції, набуває особливого значення: без цього неможлива стала легітимність державної влади та стабільність її функціонування. Це виявляється у посиленні на сучасному етапі тенденції до збереження і захисту права на ідентичність кожного окремого соціуму.

Уточнено методологічну евристичність застосування концепції політичного ринку для оцінки діяльності політичних спільнот. Застосування логіки цього підходу дозволило визначити специфіку сучасного партогенезу: перетворення

партій на партійні бренди, партійний бізнес, пов'язаний із появою партій-підприємств, орієнтованих на отримання прибутку та накопичення політичного капіталу; успіх у боротьбі визначається переважно фінансовими можливостями претендентів, які забезпечують просування товару на ринку, відкривають шлях до рекламних можливостей та маніпулювання суспільною свідомістю завдяки ЗМІ та ЗМК; виборці виступають споживачами значною мірою віртуалізованого товару; на тлі розчарування у партіях як агентах артикуляції інтересів широкого загалу громадян спостерігається «друге дихання», реінкарнація феномена партій за рахунок зміни свого обличчя, поведінки та стратегій впливу на політику й прийняття рішень; партії демонструють надзвичайну гнучкість поведінки, способів мімікрії насамперед завдяки можливостям, що надає інформаційна епоха, засобам політтехнологів та PR-агенцій, які, на думку пересічного споглядача володіють магією зробити неможливе-можливим; демасивізація, деідеологізація та дедемократизація; картелізація як прояв тенденцій неомонополізації політичного ринку, відповідно поглинання залишків ідейної специфікації учасників таких об'єднань; партіям краще апелювати до окремого споживача-виборця, якому необхідно нав'язати свій товар, а не до певної групи інтересів, що представлена прибічниками партії з чітко артикульованими інтересами, спільною ідентичністю, яка ґрунтується на приналежності соціального характеру.

У Розділі 4. «Українська модель політичної адаптації: між демократичними і недемократичними механізмами влади» надано експлікацію аналітичних розробок автора, щодо української моделі політичної адаптації в інформаційну епоху: проаналізовано практику політико-владних трансформацій в Україні, розкрито дисфункції у цій сфері та їхній вплив на можливості створення умов для стабілізації на інформаційному етапі; визначено фактори, що сприятимуть добору аксіологічних смислів у напрямку формування спільного соціокультурного поля в українському суспільстві як запоруки успішної відповіді на виклики інформаційної епохи. Запропоновано розглядати українську модель через дилему коливань між демократичними і недемократичними механізмами влади.

У підрозділі 4.1. «Політико-владний вимір набуття стабільності в інформаційну епоху: сутність, фактори» на основі застосування історико-генетичного та компаративного методів визначено загальні складові еволюції стратегій стабільності: від радикальної зміни вектора від тотального до ліберального на межі 80-90-х років минулого сторіччя, через «ейфорію» очікування близьких успіхів демократії, до пріоритету критичної оцінки поліваріантності переходу, що викристалізувалась у міру уповільнення темпів демократизації та актуалізації викривлень впровадження демократії. Уточнено, що ця логічна схема корелюється зі змінами змістовного наповнення категорії «стабільність»: від визначення якості, яка очікується та може бути стабільною, до «драматургії» трансформацій, тобто стабільність, як деяка фіксована кінцева якість поступається на користь аналізу політичної адаптації, як динамічного та поліваріантного процесу. Важливою методологічною позицією автора є те, що аналітика трансформацій влади в інформаційну епоху передбачає як визначення/окреслення певних пріоритетів розвитку (базисна модель), так і характеристики реального стану моделі.

Для сучасного українського суспільства важливим є саме аспект завершення трансформацій: досягнення політико-владною сферою сталого функціонування, коли основні характеристики вже склалися, і йдеться не про набуття певних якостей, а про їхнє збереження. Це положення інтерпретовано на прикладі процесу інституалізації, завдяки якому правила, норми, процедури набувають сталості та сприймаються всіма суб'єктами політичної взаємодії як єдино припустимі. В Україні відбувалася формалізація інститутів, що відображується у розходженні із реальністю. Окрім того, лише рівновага формальних та неформальних норм/інститутів складає єдину систему та забезпечує дієздатність політико-владної сфери. Відповідно, основні суб'єкти політичної взаємодії не знаходять згоди та компромісу навіть стосовно політичних і поведінкових процедур, правил. Правила можуть постійно, або кризово/випадково змінюватися. Українська специфіка підсилює загальні сучасні характеристики полікотворення: полівекторність, невизначеність та нестабільність. Для розробки питання стабільності в інформаційну епоху принципове значення має оцінка аксіологічних смислів та шляхів їх формування: моральних норм, стереотипів поведінки, традицій тощо.

Дістало подальшого розвитку визначення параметрів політичного інжинірингу. Крім класичних, таких як індекс державності, виявлення показників якості життя, наближення соціополітичного стану суспільства до демократичного вибору, показники зовнішнього впливу на трансформаційну модель управління суспільства, параметри, що розкривають рівень кризових ситуацій, які можуть призвести до крайніх форм нестабільності політико-режимних складових суспільства, додаються такі параметри: рівень соціальної напруги, стан формування середнього класу як основи соціальної стабільності, стан взаємодії у трикутнику «бізнес – влада – суспільство» та формування ефективної системи корпоративної відповідальності, показник збереження та зміцнення інтелектуального потенціалу української нації. Визначено пріоритетний параметр демократичних трансформацій, який повинен актуалізуватися у політичній свідомості українського народу: вільні та справедливі вибори – це ще не все у демократії, основним є те, що така система правил гри дозволяє громадянам досягати того, чого можна досягти лише об'єднавшись заради загального блага.

У підрозділі 4.2. «Параметри адаптації суспільства до вимог демократичної моделі стабільності» розв'язується питання про те, якщо у векторі розвитку західноєвропейської цивілізації формування відкритого суспільства й становлення демократичного політичного режиму взаємопов'язані, то чи стануть ці соціальні орієнтири значущими для усього світу і для України зокрема, якою мірою, як базисна модель, чи лише як окремі складові трансформаційних моделей політичного інжинірингу. Пізнавальна теза роботи полягає у ствердженні того, що кращим мірилом для оцінки будь-якої форми суспільства є ідеал, на який воно орієнтує форми свого життя, та ступінь, у якому воно реалізує цей ідеал. Демократія, особливо у ліберальному варіанті, дійсно може виступати етичним і соціальним ідеалом, який втілює ідею про укорінення в кожній людині особистості із насправді безмежними здібностями. Трансформації інформаційної епохи, провали у локальних політичних практиках та зростання елементів прояву світової кризи піддають сумніву категорії, які, здавалося б, є аксіоматичними у політичній науці.

Відкрите суспільство, ліберальна демократія та відповідна їм модель політичного інжинірингу вважалися донедавна аксіомами успішного розвитку. Зазначено, що абсолютизація будь-якого концепту, відсутність раціональності та доцільності, суміш політичних заяв, декларацій, дій, є проявом симптоматичного реагування на коло проблем, що виникають, свідчать про дисфункції у політико-владній сфері та викликом розкладу демократичного ідеалу, розпорошення демократичних цінностей. Підсилює цей ефект відсутність у більшості населення стійких уявлень про те, що є демократія, тим більше про демократію як ефективну систему управління державою. Абсолютизація концепту демократії без урахування сьогоднішніх реалій її функціонування у сучасному світі призводить до того, що із суспільного дискурсу практично випадає «теперішнє» із його проблемами, локальними та глобальними кризами, завданнями швидкого та адекватного реагування на них.

Визначення докорінних складових демократії виявляються необхідними за умов відмови від універсально-раціональної моделі розвитку світу на користь співрозвитку (констеляції) різних суспільних моделей. Для України, безперечно, важливим параметром політичного інжинірингу є подолання фасад-демократичних декоративних проявів у політичному режимі.

У підрозділі 4.3. «Ефективний інжиніринг як вектор стратегії політичної адаптації в інформаційну епоху» представлено комплексний аналіз складових ефективного інжинірингу у векторі демократичної моделі політичної адаптації. Виявлено, що застосування компаративного аналізу дозволило структурувати та уточнити українську специфіку.

Зазначено, що аксіологічні смисли, які формують сподівання людей на ефективне управління, містять вимоги свободи та прав, забезпечення економічного процвітання та розвитку особистості. Саме ці складові є загальноприйнятими критеріями суспільного прогресу. На підґрунті методологічного доробку Р. Даля у визначенні демократії як певного способу управління, який порівняно з недемократичним, забезпечує більшу ступінь класичних свобод, більше представницьке політичне керівництво і більш високу вірогідність того, що політика відповідатиме інтересам більш широких верств населення, уточнено вектори ефективного інжинірингу в інформаційну епоху, а саме: формування загальнонаціонального порозуміння та висока спроможність досягати ситуативної згоди, компромісів з найбільш важливих питань суспільної взаємодії; висока здатність набуття нової рівноваги між різними суб'єктами політики та їхніми інтересами; конструювання політичної рівноваги як запобіжника від будь-яких можливостей узурпації влади; врегулювання конфліктів, а не придушення їх; забезпечення інтеграції суспільства шляхом ефективної політики, яка поєднує цілі отримання утилітарних вигід від неї кожним громадянином із завданнями просування до спільного блага; спрямованість політичної еліти до консолідованого типу взаємодії; міцність держави, внутрішньополітична стабільність, реалізація реального державного суверенітету, пріоритетність національних інтересів у державній політиці; за умов втрати державою монопольного положення, майже єдиного інструмента політики, необхідне оптимальне співвідношення між прямими і зворотними, вертикальними й горизонтальними зв'язками, які забезпечують тісне

сплетіння держави зі складною мережею інститутів і відносин, із громадянським суспільством. Наявність такого роду мереж, що саморегулюються, девертикалізація відносин у політико-владній сфері є важливим параметром сучасної демократії. Однак вимоги стабільності потребують врахування принципу розширення самостійності підсистем у межах життєздатності системи в цілому.

У підрозділі 4.4. «Специфіка моделі політичної адаптації в українських умовах: фактори, інституціональний дизайн» методологічний доробок дисертації з розробки специфіки конфліктної моделі політичної адаптації дозволив структурувати складові моделі стосовно українських умов. Дослідницькі завдання реалізовано через методологічний засіб звернення до розгляду еволюції аксіологічної оцінки взаємин суспільства, індивіда та держави в українському суспільстві, використання методу соціальної каузометрії, що передбачає виявлення цілісної картини суспільного життя, де минуле, сучасне й майбутнє поєднані причинно-цільовими зв'язками, через окреслення реперних точок демократичного вибору українського суспільства – їх формально-ідеального та репрезентативного статусів. Застосовано концепцію О. Фісуна, який розглядає український політичний режим кризь призму дихотомії неопатримоніалізму та демократії. Експлікується на українську специфіку концептуальний доробок А. Лейпхарта (багатоскладові суспільства, сегментарний плюралізм, співсуспільна демократія), Г. Гейла (патрональне президентство), К. Крауча (постдемократія).

За умов відсутності ефективного політичного інжинірингу політична свобода залишиться лише декоративним елементом фасад-демократії. Громадянське суспільство має бути захищене відповідними законами та незалежне від свавілля державної бюрократії. Повноваження різноманітних організацій та асоціацій необхідно зафіксувати у законодавстві таким чином, щоби пересічні їх члени могли тримати під контролем своїх політичних представників. Суспільство повинно отримати чіткі «правила гри», своєрідну формулу, за якої відносно гармонійно сполучались би вимоги примирення, солідарності та опозиційності різних суспільно-репрезентативних інтересів. Реалізація цієї вимоги означає послаблення диктату зверху, розвиток самоуправління в першу чергу регіонального та місцевого, при одночасній демократизації управління, посилення соціального зворотного зв'язку на всіх рівнях. Визначено реперну точку демократичного вибору: забезпечення взаємодії свободи й рівності, розуміння в суспільстві свободи як справедливості.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі представлено розв'язання наукової проблеми комплексного дослідження викликів інформаційного етапу розвитку людства через аналіз влади як системоорганізуючого стрижня суспільних трансформацій, акцентовано увагу на особливостях вектора політичної адаптації як умови сталого розвитку.

Дослідницька стратегія дисертаційної роботи, метою якої було розкриття базових складових трансформацій влади в інформаційну епоху та застосування їх

щодо системної розробки концептуальних аспектів моделі політико-владної адаптації в Україні відповідно до умов сучасних викликів, дозволила дійти таких висновків.

Дослідження концептуальних експлікацій трансформацій інформаційної епохи, розкриття основних трендів розвитку забезпечило обґрунтування власної моделі аналізу політико-владних складових в інформаційну епоху, зміст якої полягає у вирішенні дилеми між технологічними та ціннісними складовими діяльності людини через людино-вимірний підхід у векторі політичної адаптації як ефективної якості суспільної взаємодії. Дисертаційне дослідження орієнтоване на реалізацію методологічної настанови про те, що зміни парадигмальної якості потребують пошуку конструктивних моделей світоглядного плану, що дозволяють переосмислити соціальну реальність та інтеріоризувати її у відповідній суспільній взаємодії.

Запропоновано принципи аналізу стану політико-владної сфери в умовах трансформацій на інформаційному етапі розвитку: влада як об'єкт дослідження розглядається через методологію системного підходу, за умов якого можливо проаналізувати багатовимірність влади; влада виступає як узагальнюючий посередник у політичній системі, виявляється у реальній спроможності одиниці системи акумулювати свої інтереси; від узагальненого підходу до розуміння влади можна перейти до конкретних політичних обрисів влади, що здійснюються через формальні та неформальні політичні структури; усе більшого значення набувають суперечності між технологією та аксіологією в процесі владної суспільної взаємодії; поряд із новими сегментами соціального простору існують різноманітні форми традиційного характеру; феномен влади впливає на сучасні трансформації парадигмального характеру за критеріями набуття сталості, ефективної адаптації суспільства до змін; феномен влади, з одного боку, дозволяє поєднати у політичному аналізі виміри суспільних відносин, механізмів та організацій, що перебувають під впливом нових тенденцій розвитку, з іншого – виявляє специфіку інформаційної якості у процесі взаємодії індивідів, спільнот, формальних і неформальних інституцій на предмет протидії ризикам інформаційної епохи; ефективна адаптація до нових тенденцій розвитку потребує адекватної відповіді у зміні старих форм організації, побудові більш гнучких систем управління в різних сферах суспільного життя і, зокрема, в політичній.

Обрання авторського пріоритету у підході до розуміння влади через здатність створювати нові культурні коди, що згодом використовуються для конструювання нової, часто віртуальної, політичної реальності, дозволило розробити питання методології аналізу політико-владних трансформацій та його специфіки щодо умов інформаційної епохи. Засоби обробки та передачі знань, канали комунікації, інформаційні мережі набувають стратегічного значення в боротьбі за владу. У політичному вимірі вони впливають на дійсну волю до влади та її раціональну координацію в суспільстві, тобто під впливом цих чинників опиняється пошук оптимального балансу сил (воль до влади). Однак цей вплив має амбівалентний характер, оскільки влада є своєрідним системоутворювальним стрижнем суспільства й через її кодові функції відбувається керування селекцією можливостей. Політична влада – одна з найважливіших форм влади, у якій комунікація як змістовний

елемент має особливе значення, стає своєрідним соціально-інформаційним полем політики. Раціонально осмислений політичний процес поступається місцем віртуальному, заздалегідь сконструйованому відповідно до смаків масового споживача, та який не має відношення до дійсності.

Трансформації влади в інформаційну епоху пов'язані зі змінами у суспільних ієрархіях відповідно до зміни ролі інформації, знань, ІКТ, у процесі суспільного розвитку. Влада перестає бути інституціонально локалізованою, вона стає анонімною, невизначеною, невловимою. Нова якість влади полягає у тому, що мережева гнучкість, здібності до нелінійного політикостворення, динаміка взаємодії із кон'юнктурно доцільним використанням принципів горизонтальності та вертикалізму, вплив інформаційних кодів, аксіологічних смислів, представницьких іміджів починають переважати над класичним вертикалізмом бюрократичних машин. Влада у функціональному вимірі постає боротьбою навколо культурних кодів суспільства, що породжує перманентну турбулентність політичних процесів та кризи. Політична адаптація за таких умов багато в чому залежить від того, наскільки суб'єкти політичного процесу будуть ефективно використовувати нові інформаційні канали, комунікації і відтворювати комунікативні коди, обираючи конструктивні для суспільної взаємодії аксіологічні смисли. У цьому процесі визначальну роль відіграють мережеві спільноти та організації, які вони породжують. Визначається, що протиріччя та ризики практичної експлікації влади, стосуються досягнення інформаційного домінування, скорочення інформаційного простору для протирічних сторін.

Уточнено механізми влади, її соціополітичні конфігурації та форми, що впливають на формування добору та впровадження суспільно значущих смислів на сучасному етапі. Можливості продукувати та контролювати у суспільстві аксіологічні смисли виступають певним ідентифікатором влади. Організаційним «тілом» влади на сучасному етапі все більше стають засоби обробки й передачі знань каналами комунікації, інформаційні мережі. Комунікативне кодування та розподіл аксіологічних смислів діяльності людей становить своєю чергою «душу влади», її змістовний контекст, який завдяки новим технологічним можливостям її «тілесної» організації може набувати найрізноманітніших форм. Підґрунтям для поширення саме віртуальних проєктів є те, що безмежність сучасного інформаційного потоку обрушується на людину, можливості якої є обмеженими, багато хто взагалі є невідповідним до того, щоб самостійно «перетравлювати» інформаційне навантаження.

Обґрунтовано релевантність застосування виокремлення таких форм влади, як *hard power* і *soft power* для аналізу трансформацій влади в інформаційну епоху. Перша пов'язується із фізичним та економічним примусом, друга – із силою спокуси, зваблення, яка спрямовує людину на наслідування, на приєднання до домінуючого тренду. Остання діє шляхом втручання у свідомість людей, нав'язування певних стандартів і життєвих смислів. Уточнено, що існування цієї форми ґрунтується на спроможності формування ідентичностей, а, отже, відбиває зміст інформаційної епохи, в якій знання, інформація, засоби комунікації, аксіологічні смисли виявляються здатними корегувати реальність більше, ніж безпосередній примус чи його загроза.

Влада реальна, тому що наділяє індивіда і організації здатністю здійснювати свої рішення незалежно від чиєїсь згоди. Однак вона пріоритетно нематеріальна – внаслідок того, що така можливість виникає із здатності організовувати життєвий досвід за допомогою категорій, які співвідносяться з певною поведінкою і, отже, можуть бути представлені як такі, що схвалюють певне лідерство. Розподіл політичних ролей стає широким і схильний до ротації. Не існує стабільних владних еліт, є еліти від влади, тобто еліти, які сформовані під час їхнього перебування при владі. Визначається, що причина посилення зазначеного виміру влади у руйнуванні традиційних комунікацій, до яких відносять стійкі родові, родинні, державні, церковні, сусідські, виробничі зв'язки. Вони сприяють структуруванню ідентичностей, стають на заваді формуванню їхніх «мозаїчних» та «плинних» форм, зростанню індивідуалізму й атомізації громадян.

Використання методів конструювання інформаційного простору надають комунікаторам, медіакратам можливості для маніпулювання суспільною думкою. За умов інформаційного суспільства проблемою стає сама наявність чітко сформованих і смисловизначених векторів суспільної думки. Скоріше пріоритетним адресатом інформаційних впливів стає окремий споживач, який орієнтований на ту чи іншу мережеву групу, на свої запити, що є у фокусі впливу агентів «м'якої» влади. Відсутність цілісної картини в інформаційному потоці дезорієнтує споживача, посилює його залежність від культурно-кодових маркерів інформації, інтеракцій і коментарів. Дезорієнтація та розгубленість людини, яка не має достатньо знань і навичок, сприяє втраті інтересу до політики, викликає апатію та аномію. З іншого боку, стихійне включення великої кількості абсентеїстів до політичного процесу, що набуває нового дихання в інформаційну епоху, становить велику загрозу стабільності, поширює деструктивні аксіологічні смисли.

Парадигмальність трансформацій інформаційної епохи відображується у запровадженні нових принципів соціальної системи включення/виключення, яка природно пов'язана з владою, її ресурсами та формами реалізації. Отже, модель розподілу/отримання прибутку стає все більш залежною від моделі продукування/розподілу/отримання когнітивно-комунікативних можливостей. Відповідно, принцип соціальної диференціації матиме більш глибинний характер. Це зумовлюється фундаментальними соціальними розломами в інформаційну епоху: по-перше, внутрішній розподіл робочої сили на інформаційних виробників і робочу силу, що замінюється; по-друге, соціальне виключення значного сегмента суспільств, що складається з працівників, чия виробнича цінність і цінність як споживачів вичерпана і, відповідно, значущість як людей ігнорується; по-третє, розділення ринкової логіки глобальних мереж потоків капіталу і людського досвіду робочих.

Запропоновано інтерпретацію викликів політичній стабільності в інформаційну епоху через такі фактори: висока динаміка інформаційно-комунікативних змін, девертикалізація та поліцентричність організації суспільної взаємодії, зростання аксіологічної плюралності та невизначеності у площині правил гри, що виробляють різні спільноти, нарощування негативного потенціалу у середині аксіологічних смислів, що обирають спільноти в умовах зіткнення сил традиції та модернізації.

Дослідницька архітектура дослідження побудована на визначенні моделей політичної адаптації, а саме: демократичної, тоталітарної та конфліктної. Структуровані дисфункції, що загрожують демократичній моделі: по-перше, розпорошення поняття демократії, по-друге, довільне використання демократичного концепту без наявної відповідності якісному змісту феномена, по-третє, застосування демократичного концепту для реалізації цілей, які є прямим запереченням його джерельної ціннісної основи, по-четверте, сучасна представницька демократія соціально нерівних людей трактує як рівних за статусом «власників виборчого голосу», по-п'яте, «розпорошення» відповідального громадянина на користь споживачу, у тому числі розваг та карнавалу. Методологічно доцільним виявлено порівняння класичного інституційного вектора та викликів тоталітарності в інформаційну епоху. Класична інтерпретація тоталітаризму як специфічної спроби розв'язати загострене у процесі переходу до індустріальної стадії протиріччя між ускладненою соціальною організацією й індивідуальною свободою, експлікована на умови сучасності, коли трансформації влади піддаються сталій логіці, відтворюючи нові форми, характерні для інформаційної епохи.

Визначена стратегічна специфіка конфліктної моделі. Це, по-перше, забезпечити гармонійний перехід від тотального до конкурентного типу суспільної взаємодії. По-друге, відмовитись від полярної несумісності інтересів суспільних груп, яка викликана некритичним зверненням до ліберального сприйняття стабільності, натомість зорієнтуватися на формуванні суспільного синтезу. По-третє, переходити від методів штучної соціальної поляризації до методів добору ціннісних смислів на користь консолідації українського суспільства. По-четверте, сприяти створенню умов для впровадження демократичної моделі політичної адаптації. По-п'яте, активізувати пошуки шляхів подолання перманентної конфліктності.

Систематизовано змістовні складові пріоритетного аксіологічного смислу інформаційної епохи – свободи. Авторська інтерпретація свободи ґрунтується на визначенні параметрів основних викликів: ідоли «ринку» або «площі» (Ф. Бекон), підсилені можливостями інформаційної епохи, перетворили поняття свободи здебільшого на торговельний бренд, завдяки якому можливо спокушати, чарувати та заохочувати до наслідування тим, хто нібито споживає продукт цього бренду, за наявної віртуалізації практичних втілень свободи; «монетаризація» поняття свободи, коли за ціннісними межами залишається поняття «Вітчизна», «суспільний обов'язок» і «суспільне благо», а прибуткова ефективність життєдіяльності поглинає соціальну чуттєвість і ціннісні складові ідентичності; формалізація, стандартизація, безособистісність, інструментальність, перевага кількісних параметрів у вимірюваннях свободи є ознакою домінування технології над аксіологією діяльності; ірраціональність, чутливість, віртуалізація об'єктів життя як елемент гри працюють на навіювання, яке є засобом комунікації з масами та людиною-масою, на відміну від людини-індивіда, яку необхідно переконувати – отже, виникає підґрунтя для нівелювання досягнень нової епохи у напрямку індивідуальної свободи.

Уточнено визначення соціального мутуалізму як форми соціальної взаємодії, що передбачає взаємодопомогу, за якої кожна зі сторін приносить користь одна одній. Такий стан побудований на соціальному визнанні місця людини в ієрархії, що будується у межах спільнот. Таким чином, в інформаційну епоху, з одного боку, розширюються можливості для індивідуалізації соціального простору, а з іншого – ефективно просування людства до більш соціально комфортного життя неможливе без громадянського суспільства, без визначення спільних цілей і шляхів їхнього досягнення. Соціальний мутуалізм є важливою складовою синергії як певного типу соціальної взаємодії. Дійсно, синергія (грец. *synergia* – співробітництво, сприяння) передбачає спільну дію, спільну працю в усіх сферах людської діяльності як основу спільності. Синергія являє собою навіть незаплановану і неусвідомлену в якості такої співпрацю індивідів, які переслідують власні цілі, але діють при цьому в одному напрямку, тобто як соціальна група. Акцентується на евристичних можливостях синергетичного підходу до соціального інжинірингу в інформаційну епоху, щоб нові форми соціального буття набули нового змісту і сприяли гармонізації між аксіологією та технологією діяльності людини. Соціальний мутуалізм та ренесанс гуманістичного сприйняття людини також визначаються як складові соціального інжинірингу.

В умовах зростання мережевої якості суспільної взаємодії в цілому та політичної, зокрема, доводиться значення креативної спільноти, яку визначає функція інтелігенції як певної соціальної групи. В умовах інформаційної, мережевої якості творення цієї групи можливо на підґрунті соціального мутуалізму, із врахуванням девертикалізації, децентралізації та поліваріантності, наявності інформаційного суспільства «безлічі безлічей» (Ф. Бродель).

Виникнення понять «електронна демократія» та «електронний уряд» свідчать про появу нових форм політичної взаємодії та відкривають можливості переходу від принципу представництва до принципу партисипаторності, від епізодичної політичної участі на час виборчих кампаній – до залучення всіх громадян до рішень актуальних державних проблем шляхом електронних голосувань, петицій, інтернет-конференцій, інтерактивних форумів тощо. У сфері політичної участі зростає тенденція активації ситуативної мотивації, акцент переміщується з виборчих процедур на більш активні і навіть екстремальні форми (петиції, демонстрації, бойкоти, несанкціоновані страйки, зайняття (захоплення) адміністративних будов і блокування транспортних шляхів тощо) залежно від характеру й змісту політичної проблеми. Уточнено методологічну евристичність застосування концепції політичного ринку для оцінки діяльності політичних спільнот. Застосування логіки цього підходу дозволило визначити специфіку сучасного партогенезу. Процеси деградації джерельного змісту функціонування партій свідчать як про необхідність «перезавантаження» цих суб'єктів політики, так і про перспективи виходу на сцену публічної політики нових акторів, які будуть відповідати трендам нової інформаційної епохи.

Представлено експлікацію аналітичних розробок автора щодо української моделі політичної адаптації в інформаційну епоху. Завдяки застосуванню історико-генетичного та компаративного методів визначено загальні складові еволюції стратегій стабільності. Політологічний аналіз, здійснений у дисертації, показав, що

перманентний стан нестабільності, викликаний відсутністю стійкого синтезу складників демократичного характеру та тих, що інкорпоровані до політичного розвитку від традиційних наративів. Наголошується на необхідності актуалізації демократичних складових та розробки інтегративної, власне української, унікальної моделі політичного інжинірингу. Концептуальний стрижень цієї моделі базується на вирішенні на засадах агональності антагоністичної дилеми між демократією як соціальною моделлю буття, та ринковими механізмами капіталізму як економічної системи. Аксіологічний смисл демократії полягає у тому, що вона, як система суспільної взаємодії, дозволяє громадянам добиватися того, що можливо досягти лише спільними зусиллями, об'єднавшись задля загального блага.

Застосування методологічного доробку дисертації з розробки специфіки конфліктної моделі політичної адаптації виявлено у структуруванні складових моделі стосовно українських умов. Набуло подальшого розвитку питання про дисфункції у процесі політико-владних трансформацій в Україні та їхній гальмуючий вплив на можливості створення умов для стабілізації на інформаційному етапі: невизначеність та формалізація ідеал-статусу демократії призводить до теоретичної плутанини, суспільної фрустрації, знецінення самої ідеї демократії та налаштування активних політичних акторів на впровадження відповідної фасад-моделі; наявність кризи інтегративних засад існування нашого суспільства; відсутність чіткого бачення не лише ключових цінностей розвитку, загальнонаціональної згоди стосовно тактичних заходів з приводу подальшого реформування, а й стосовно стратегічних цілей. Український політикум балансує на межі нагальної потреби консолідації. Неопатримоніальні інтенції, найбільш загрозливого «розбійницького» типу, живляться страхом, політико-суспільною інфантильністю людей, відсутністю дієвих структур громадянського суспільства. За умов критичного розширення невизначеності як системної якості можлива системна деструкція соціополітичного цілого та зміна/заміна вже набутих параметрів розвитку, при цьому виникає імовірність того, що суб'єкти соціальної дії будуть максимізувати та універсалізувати свої вузькоорієнтовані претензії та політичні інтереси. В аксіологічній площині необхідно подолання міфологізації ціннісних конфліктів; втискання ціннісних настанов у «прокрустове ложе» чорно-білих орієнтацій; принципів парадигми конфлікту у політиці та схеми, згідно з якою «переможець отримує все»; відштовхування будь-яких опозиційних сил до маргінальної зони. Показано як такі ключові цінності суспільного життя, як «свобода», «рівність», «справедливість», «праця», «безпека», «власність», «суспільна відповідальність» та ін. набули статусу дволикого Януса, коли джерельний зміст цих понять і реальне втілення знаходяться у різних вимірах, що призводить до аксіологічної кризи.

Специфіку української моделі політичної адаптації розкрито через комплексний аналіз складових ефективного інжинірингу в інформаційну епоху. Запропоновано визначити ефективний інжиніринг, як єдність через багатоманітність, її спрямування на досягнення суспільного загального блага. Така інтерпретація враховує мережеву природу та соціальну плюральність інформаційного суспільства. Визначено позиції, за якими навіть у країнах сталої демократії наявна необхідність підсилення уваги до ефективності: висока ступінь

легітимності урядування, політична участь, зацікавленість, небайдужість громадян, поєднання відповідальної влади та ефективних механізмів контролю з боку громадянського суспільства, вдосконалення внутрішньої індивідуальної свободи, досягнення організованості громадянської активності, поєднання свободи й відповідальності в особистості громадянина. Дослідницька логіка роботи дозволила сформулювати розширене визначення політичного інжинірингу як системи технік і технологій управління, яка у тактичному й стратегічному планах спрямована на креативно-ефективне суспільне проектування та конструювання.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія

1. Авксентьєва Т. Г. Політика і влада в інформаційну епоху: український контекст (монографія). Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. 324 с. (16,5 ум. д. а.).

Публікації в наукових фахових виданнях України з політичних наук

2. Тіхонова Л. А., Чорна Н. В., Сичова Т. Г. Політичні трансформації в процесі переходу до інформаційного суспільства. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Питання політології»*. 2001. С. 57–65. (Особистий внесок здобувача: участь у формулюванні задач дослідження, розробка питань трансформацій влади в інформаційну епоху).

3. Авксентьєва Т. Г. Роль соціал-демократії у формуванні ціннісної єдності українського суспільства. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка, серія: Філософія. Політологія*. 2004. № 63–65. С. 127–128.

4. Авксентьєва Т. Г. Конфлікт ціннісних пріоритетів українського суспільства доби посткомуністичних трансформацій. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Питання політології»*. 2007. Вип. 9, № 760. С. 260–266.

5. Авксентьєва Т. Г. Ефективність управління як стратегія стабільності політичного режиму в Україні. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Питання політології»*. 2007. Вип. 10, № 785. С. 92–98.

6. Авксентьєва Т. Г. Інтелігенція як соціально-політичне феномен: український контекст. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Питання політології»*. 2008. Вип. 11, № 796. С. 150–156.

7. Авксентьєва Т. Г. Параметри демократичного вибору. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Питання політології»*. 2008. Вип. 12, № 810. С. 92–99.

8. Авксентьєва Т. Г. Параметри адаптації суспільства до демократичних перетворень. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Питання політології»*. 2008. Вип. 13, № 825. С. 108–114.

9. Авксентьєва Т. Г. Внутрішньополітична нестабільність як загроза демократичному вибору України. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Питання політології»*. 2009. Вип. 14, № 839. С. 49–56.

10. Авксентьєва Т. Г. Політико-інституціональні трансформації в Україні: полівекторність, невизначеність, нестабільність. *Вісник Харківського національного*

університету імені В. Н. Каразіна, серія «Питання політології». 2010. Вип. 16, № 885. С. 76–83.

11. Авксентьєва Т. Г. Соціополітичний інституціональний дизайн українського суспільства в умовах змін. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Питання політології»*. 2010. Вип. 17, № 912. С. 89–94.

12. Авксентьєва Т. Г. Специфіка розуміння демократичного концепту в інформаційну епоху. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Питання політології»*. 2011. Вип. 18, № 949. С. 59–64.

13. Авксентьєва Т. Г. Вектори стабілізації політичного режиму в умовах невизначеності транзитивної суспільної моделі. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Питання політології»*. 2011. Вип. 19, № 984. С. 55–59.

14. Авксентьєва Т. Г. Нові тенденції суспільного розвитку в інформаційну епоху: соціополітичний вектор. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Питання політології»*. 2012. Вип. 20, № 1007. С. 46–51.

15. Авксентьєва Т. Г. Нові форми політичної взаємодії в інформаційну епоху. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Питання політології»*. 2012. Вип. 21, № 1013. С. 37–42.

16. Авксентьєва Т. Г. Трансформації форм соціальної взаємодії в інформаційну епоху: технологія vs аксіологія. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Питання політології»*. 2012. Вип. 22, № 1031. С. 5–9.

17. Авксентьєва Т. Г. Інформаційне суспільство: новий образ влади в умовах техногенної цивілізації. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Питання політології»*. 2013. Вип. 23, № 1060. С. 10–16.

18. Авксентьєва Т. Г. Свобода людини як аксіологічний смисл розвитку в інформаційну епоху. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Питання політології»*. 2014. № 1091, вип. 25. С. 17–22.

19. Авксентьєва Т. Г. Українська держава між Сциллою і Харибдою викликів минулого та майбутнього: чи можлива власна парадигма розвитку? *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Питання політології»*. 2014. № 1111, вип. 26. С. 28–32.

20. Авксентьєва Т. Г. Інформаційна епоха: суспільні зміни, виклики. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Питання політології»*. 2015. Вип. 28. С. 75–80.

21. Комарова Т. Г., Тіхонова Л. А. Трансформації демократичного методу управління в інформаційну епоху. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Питання політології»*. 2017. Вип. 31. С. 68–72. (Особистий внесок здобувача: формулювання завдання, участь у обговоренні та інтерпретації результатів, написання статті).

22. Комарова Т. Г. Людина і політика в інформаційну епоху. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Питання політології»*. 2017. Вип. 32. С. 13–19.

23. Комарова Т. Г., Тихонова Л. А. Політична адаптація суспільства в інформаційну епоху: виклики та шляхи формування. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Питання політології»*. 2018. Вип. 33. С. 9–14. (Особистий внесок здобувача: формулювання завдання, участь у обговоренні та інтерпретації результатів, написання статті).

24. Комарова Т. Г. Влада та політична стабільність в умовах змін інформаційної епохи. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Питання політології»*. 2018. Вип. 34. С. 16–22.

Публікації у фахових виданнях України з політичних наук, що входять до міжнародних наукометричних баз

25. Комарова Т. Ціннісні смисли суспільного порозуміння в Україні. *ГРАНІ. Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах*. 2020. Том 23, № 1–2. С. 67–72. (Index Copernicus International).

26. Комарова Т. Сучасна Україна: дилема викликів минулого і майбутнього. *Вісник Львівського університету. Філософсько-політологічні студії*. Збірник наукових праць. 2020. Вип. 28. С. 160–166. (Index Copernicus International).

27. Авксентьева Т. Г. Моделі входження до інформаційної цивілізації: багатоваріантність та перспективи для України. *Гілея: науковий вісник*. Збірник наукових праць. Київ, 2012. № 62 (7). С. 526–531. (Index Copernicus International).

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації в зарубіжних спеціалізованих виданнях

28. Авксентьева Т. Г. Судьба концепта «демократия» в информационную эпоху. *Austrian Journal of Humanities and Social Sciences*. Austria, Vienna, 2014. № 5–6 (may-june). С. 158–163.

29. Комарова Т. Г. Особенности реализации власти в информационную эпоху: неравенство, свобода, справедливость. *The European Journal of Humanities and Social Sciences*. Vienna, Austria, 2020. № 2. Р. 136–140. (GIF, Index Copernicus International).

30. Komarova T. G. Challenges of Identity in the Information Epoch: Global VS Local. *The European Journal of Law and Political Sciences*. Vienna, Austria, 2020. № 1. Р. 54–57.

31. Комарова Т. Тоталітаризм як соціокультурний феномен в інформаційну епоху. *Evropský politický a právní diskurz*. 2020. Vol. 7, iss. 2. Р. 107–112. (Index Copernicus International, International Scientific Indexing)

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

32. Чорна Н. В., Авксентьева Т. Г. Політична криза в Україні: нестабільність взаємодії, влади та суспільства. *Соціально-економічні трансформації в епоху глобалізації*. Матеріали III Всеукр. наук.-пр. конф., 20–23.03.2009 р. Полтава: Скайтек, 2009. 232 с. С. 69–72. (Особистий внесок здобувача: формулювання завдання, участь у обговоренні та інтерпретації результатів, розробка питання трансформації влади в інформаційну епоху).

33. Авксентьева Т. Г. Особливості взаємодії влади і суспільства в інформаційну епоху. *Українська культура та ментальність: самобутність в умовах глобалізації*. Матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф., Сімферополь-Ялта, 26–28.01.2012. Сімферополь: УЄУ, 2012. 236 с. С. 120–122.

34. Авксентьева Т. Г., Чорна Н. В. Взаємодія влади і суспільства в епоху глобальних цивілізаційних змін (український контекст). *Україна в системі сучасних цивілізацій: трансформація держави та громадянського суспільства*. Міжнар. друга наук.-практ. конф. Одеса, 21–22 травня 2010. Одеса: ВМВ, 2010. Т. 2. С. 8–15. (Особистий внесок здобувача: формулювання завдання, участь у обговоренні та інтерпретації результатів, розробка питання трансформації влади в інформаційну епоху).

35. Авксентьева Т. Г. Демократичний вибір України: сучасний етап. *Партійна система України після парламентських виборів – 2012: тенденції трансформації*. Матеріали круглого столу, Харків, 25.12.2012 / за заг. ред. О. А. Фісуна ; РФ НІСД у м. Харкові. Харків: Золоті сторінки, 2012. 116 с. С. 99–102.

36. Авксентьева Т. Г. Концепт свободи в інформаційну епоху. *Варіації модерну та модернізації: український соціум в контексті глобальних процесів*. Матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 28–29.11.2013. Київ: Талком, 2013. 392 с. С. 240–241.

37. Авксентьева Т. Г. Суспільне порозуміння в Україні як фактор політичної стабільності. *Соціальні та політичні конфігурації модерну: політична влада в Україні та світі*. Матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. / уклад.: Г. Дерлугьян, А. Мельниченко та ін., Київ, 3–4.06. 2015. Київ: Талком, 2015. 410 с. С. 94–95.

38. Комарова Т. Г. Специфика политико-институциональных трансформаций в Украине. *Актуальные научные исследования в современном мире*. Сб. научных трудов. Переяслав-Хмельницкий, 2016. Вып. 10 (18), ч. 3. 156 с. С. 56–60. (Index Copernicus).

39. Авксентьева Т. Г. Судьба концепта «демократия» в информационную эпоху: проблемные линии понимания. *XIII Международная конференция, посвященная проблемам общественных и гуманитарных наук*. Материалы междунар. научн.-практ. конф., Москва, 26.10.2013. М. : Центр гуманитарных исследований «Социум», 2013. 118 с. С. 54–57.

40. Авксентьева Т. Г. К вопросу о толерантности в политике: нестабильность взаимодействия власти и общества в современной Украине. *Социология, политология, философия: тенденции развития в современном мире*. Материалы междунар. научн.-практ. конф., 17.09.2012. Новосибирск: Изд-во «Сибирская ассоциация консультантов», 2012. 134 с. С. 27–31.

41. Авксентьева Т. Г. Нерівність в інформаційну епоху: від індивідуального до глобального виміру. *Realita a perspektivy vyvoja spolocnosti: socialne, psychologicko a politicke aspekty 28–29.10.2016*, Sladko-vicevo, Slovenska republika: Zbornik prispevkov z medzi-narodna vedecko-prakticka konferencia Vysoka Skola Danubius Fakulta Verejne Politiky a Verejnej Spravy. Vydal; Vysoka Skola Danubius, Sladkovicovo, Slovenska republika. 194 p. Р. 164–166.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

42. Авксентьева Т. Г. Політична система тоталітаризму (розділ в моногр.). *Порівняльна політика. Основні політичні системи сучасного світу: [моногр.] / за заг. ред. : В. С. Бакірова, М. І. Сазонова*. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2008. 574 с. С. 371–406.

43. Авксентьева Т. Г. Информационное общество: парадигмальные характеристики социально-политического вектора. *Социально-философские проблемы становления информационного общества*: [моногр.] / под ред. В. С. Поликарпова. Таганрог: ТТИЮФУ, 2008. 140 с. С. 20–30.

44. Авксентьева Т. Г. Соціокультурні трансформації: становлення консенсусних засад інформаційного суспільства в Україні. *Соціокультурні трансформації у процесі становлення інформаційної цивілізації в Україні*: [моногр.] / за ред. В. І. Штанько. Харків: ХНУРЕ, 2009. 176 с. С. 52–67.

45. Авксентьева Т. Г., Чорна Н. В. Тоталітаризм як соціокультурний феномен: проблеми розуміння та нові виклики в інформаційну епоху. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Питання політології»*. 2009. Вип. 15, № 861. С. 43–49. (Особистий внесок здобувача: формулювання завдання, участь у обговоренні та інтерпретації результатів, написання статті).

45. Авксентьева Т. Г., Чорна Н. В. Теоретико-методологічні проблеми розуміння тоталітаризму як соціокультурного феномену. *Культурологічний вісник: наукова-теоретичний щорічник Нижньої Наддніпряниці*. Запоріжжя, 2012. Вип. 29. С. 107–111. (Особистий внесок здобувача: формулювання завдання, участь у обговоренні та інтерпретації результатів, розробка питання трансформації влади в умовах тоталітарної моделі розвитку, написання статті).

47. Авксентьева Т. Г. Суспільне порозуміння в Україні як фактор політичної стабільності: виклики та перспективи. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Питання політології»*. 2014. № 1132, вип. 27. С. 66–70.

48. Комарова Т. Г. Украинские политические реалии: дилемма вызовов прошлого и будущего. *Ежемес. междунар. научн. журнал «Novation»*. Варна (Болгария), 2016. № 3 (2). С. 142–145.

49. Комарова Т. Г., Тіхонова Л. А. Глобальна інформатизація та соціально-політичні процеси у демократичному суспільстві (розділ в моногр.). *Глобальні вислики в цифрову епоху: вектори філософського осмислення*: [моногр.] / В. І. Штанько, Л. А. Тіхонова, О. А. Бакаленко, Г. М. Горячовська, Н. М. Дашинкова, О. В. Добровольська, О. О. Жидкова, Т. Г. Комарова, Т. В. Коробкіна, В. В. Омельченко, А. М. Покровський, Г. Г. Старікова, О. В. Турута, А. О. Яковлев. Харків: ХНУРЕ, 2019. 184 с. С. 74–91. (Особистий внесок здобувача: формулювання завдання, участь у обговоренні та інтерпретації результатів, розробка питання трансформації влади в інформаційну епоху).

АНОТАЦІЯ

Комарова Т. Г. Трансформації влади в інформаційну епоху. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук за спеціальністю 23.00.01 «Теорія та історія політичної науки». – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харків, 2020.

У дисертації здійснено комплексне дослідження викликів інформаційного етапу розвитку людства через аналіз влади, акцентовано увагу на особливостях вектора політичної адаптації як умови сталого розвитку. Розширено наукове

розуміння влади, політична експлікація якої показує амбівалентність впливів із інформаційним середовищем. Обґрунтовано, що влада в інформаційну епоху пріоритетно пов'язується зі здатністю створювати нові культурні коди, що згодом використовуються для конструювання нової, часто віртуальної, політичної реальності. Розроблено типологічні моделі входження суспільства в інформаційну епоху у політико-владному контексті. Визначено, що зміни парадигмальної якості потребують пошуку конструктивних моделей світоглядного плану, що дозволяють переосмислити соціальну реальність та інтеріоризувати її у відповідній суспільній взаємодії.

Ключові слова: інформаційна епоха, трансформації влади, поліваріантність, віртуалізація політичних процесів, моделі політичної адаптації, ефективний інжиніринг, аксіологічні смисли, соціокультурний синтез, соціальний мутуалізм, свобода.

АННОТАЦИЯ

Комарова Т. Г. Трансформации власти в информационную эпоху. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора политических наук по специальности 23.00.01 «Теория и история политической науки». – Харьковский национальный университет имени В. Н. Каразина, Харьков, 2020.

В диссертации осуществлено комплексное исследование вызовов информационного этапа развития человечества через анализ власти, акцентировано внимание на особенностях вектора политической адаптации как условия стабильного развития. Расширено научное понимание власти, политическая экспликация которой показывает амбивалентность влияний с информационной средой. Обосновано, что власть в информационную эпоху пріоритетно связана со способностью создавать новые культурные коды, которые используются для конструирования новой, часто виртуальной, политической реальности. Разработаны типологические модели входения общества в информационную эпоху в политико-властном контексте. Определено, что изменения парадигмального качества требуют поиска конструктивных моделей мировоззренческого плана, которые позволяют переосмыслить социальную реальность и интериоризовать её в соответствующем общественном взаимодействии.

Ключевые слова: информационная эпоха, трансформации власти, поливариантность, виртуализация политических процессов, модели политической адаптации, эффективный инжиниринг, аксиологические смыслы, социокультурный синтез, социальный мутуализм, свобода.

ANNOTATION

Komarova T. G. Transformations of Power in the Information Age. – Manuscript.

Dissertation for the Doctoral degree of Political Sciences in specialty 23.00.01 «Theory and History of Political Science». – V.N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, 2020.

The dissertation is devoted to the disclosure of peculiarities of power transformations in the information age. A comprehensive study of challenges in the information stage of human development through the analysis of power as a system-organizing core of social transformations, focusing on features of political adaptation's vector as a condition for stable development. Extended scientific understanding of power, political explication of which shows the ambivalence of influences with the information environment: means of processing and transferring of knowledge, communication channels, information networks. They affect the real will for power and its rational coordination in society, these factors affect the search for an optimal balance of power. However, through code functions of power management of the selection of opportunities in all dimensions of social relations is carried out. It has been proved that power in the information age is primarily associated with the ability to create new cultural codes, which are then used to construct new, often virtual, political reality. It is revealed, that methodological tools of communicative measurement of power allow to study transformations of power in information age through multifactorial approach because the communicative field of social interaction is an analytical basis for simultaneous identification of structural, functional, sociocultural, axiological, cognitive features of power explication.

Understanding of specifics of political transformations in the information age is deepened, priorities are substantiated in the methodology of analysis of this area, characterized by multivectoriness, uncertainty and instability. The necessity of solving the dilemma between technological and value components of human activity through a human-measurable approach in the vector of gaining stability as an effective quality of social interaction is specified. Typological models of society's entry into the information age in the political-power context have been developed, main strategies of political adaptation and their principles as a basis for analyzing the state and contradictions of the process of transformation into the information age have been proposed.

It is noted that virtualization of political space is revealed in the intertwining of reality with artificially constructed events in the media space, which undermine the basis of rational political orientation, creates elements of scepticism and irony. Axiological meanings of political entertainment, carnivalization of political space are clarified: through the formation of the utopian world (introduction of glam ideals), simplification of interpretation of political reality, performance-practice of politicians and government officials (because of who there is no dialogue with the authorities), innovations in the information space concerning the presentation of material, which scattered fragments of information are only disorient, the reinforce element of the game, inspire illusion of the possibility of constructing their axiological structures. Structured challenges of this dilemma: reactions to political events are artificially constructed, people, without realizing their true interests, are involved in political actions constructed by someone; weakening of citizens' interest in contacts with the authorities, their certain frustration in many aspects of public administration; high dynamics and load of information space make problems unattainable for comprehension by desperate and passive citizens - consumers of a political product.

Attention is emphasized on the criteria for assessing possibilities of overcoming negative trends, namely: individual experience; stimulating activity; strengthening rational

guidelines for forming a political position; interest of authorities in the informed citizen, in increasing his role as a participant in the political process; harmonious correlation of humanity's desire for high technologies with the task of introducing axiological meanings that will prevent the replacement of Cartesian principle "I think, therefore I exist" with "I consume, therefore I exist". Challenges of political stability are interpreted through the following factors: high dynamics of information and communication changes, deverticalization and polycentric organization of social interaction, growing axiological plurality and uncertainty in game's rules produced by different communities, accumulation of negative potential in the middle of axiological meanings, which society chooses in conditions of the collision of forces of tradition and modernization.

It is determined that changes of paradigmatic quality require the search for constructive models of worldview, which allow to rethink social reality and internalize it in the relevant social interaction, which determines theoretical and methodological justification of phenomenon of power transformations in the information age. Proposals were formed on factors and ways of forming social synthesis in the socio-cultural sphere, its conceptual components as an important content of power in its political and communicative dimension on the example of explication in the Ukrainian context.

The purpose of the dissertation is to reveal the basic components of power transformations in the information age and apply them to the systematic development of conceptual aspects of the model of political and power stability in Ukraine in relation to conditions of adaptation to modern challenges.

Keywords: information age, power transformations, multivariance, virtualization of political processes, models of political adaptation, effective engineering, axiological meanings, sociocultural synthesis, social mutualism, freedom.

КОМАРОВА ТЕТЯНА ГЕННАДІЇВНА

ТРАНСФОРМАЦІЇ ВЛАДИ В ІНФОРМАЦІЙНУ ЕПОХУ

23.00.01 – теорія та історія політичної науки

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора політичних наук

Відповідальний за випуск: проф. Фісун О. А.

Підписано до друку 23.11.2020 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times ET. Ум. друк. арк. 1,8.
Наклад 100 пр. Зам. № 1123/2-8.

Надруковано з готового оригінал-макету у друкарні ФОП В. В. Петров
Єдиний державний реєстр юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців.
Запис № 2480000000106167 від 08.01.2009 р.
61144, м. Харків, вул. Гв. Широнінців, 79в, к. 137, тел. (057) 78-17-137.
e-mail:bookfabrik@mail.ua